

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансового аналізу та аудиту

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Організація та методика контролю заборгованості суб'єкта господарювання»

Студента 2 курсу, 6 М групи
Спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Спеціалізації «Фінансовий контроль»

_____

підпис

Губаря
Олександра
Сергійовича

Науковий керівник
д.е.н., доцент

_____

підпис

Назарова Каріна
Олександрівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

_____

підпис

Симоненко
Валентин
Костянтинович

Київ 2018

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет обліку, аудиту та інформаційних систем

Кафедра фінансового аналізу та аудиту

Спеціальність "Облік і оподаткування"

Спеціалізація "Фінансовий контроль"

Затверджую

Зав. кафедри _____

К.О. Назарова

30 грудня 2017 р.

Завдання

на випускний кваліфікаційний проект (роботу)

студентові

Губарю Олександрю Сергійовичу

1. Тема випускного кваліфікаційного проекту (роботи): Організація та методика контролю заборгованості суб'єкта господарювання (на матеріалах ТОВ "Еріка", м. Київ).

Затверджена наказом ректора від 29. 12. 2017 р. № 4440.

2. Строк здачі студентом закінченого проекту (роботи): 01 листопада 2018 р.

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту):

Метою роботи є удосконалення організаційного та методичного забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

Об'єктом дослідження є процес контролю витрат заборгованості суб'єкта господарювання на ТОВ "Еріка", м. Київ.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні підходи до контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

4. Перелік графічного матеріалу (з точним визначенням обов'язкових креслень):

діаграми та графіки динаміки основних показників господарювання ТОВ "Еріка", м. Київ, з 2013 по 2017 роки; організаційно-інформаційна модель контролю заборгованості суб'єкта господарювання; графік документообігу документів, в яких формується інформація, що використовується в процесі контролю заборгованості суб'єкта господарювання; обґрунтування професійної оцінки контролера за результатами перевірки; схеми, в яких наведена динаміка основних показників аналізу та контролю заборгованості суб'єкта господарювання на ТОВ "Еріка", м. Київ.

5. Консультанти по роботі (проекту), із зазначенням розділів проекту, що стосуються їх:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

6. Зміст випускового кваліфікаційного проекту (роботи)-

перелік питань по розділах, що належить розробити:

Вступ (актуальність, сутність та стан проблеми, актуальність теми, обґрунтувати необхідність її дослідження, мету, завдання, об'єкт, предмет,

методи дослідження, зазначити науковців та практиків, які здійснили внесок у дослідження обраного напрямку).

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.

1.1. Зміст, причини та особливості формування заборгованостей суб'єкта господарювання.

1.2. Місце аналізу та контролю заборгованості в системі ефективного управління суб'єктом господарювання.

1.3. Оцінка чинного законодавства та наукових розробок з питань контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

Висновки до розділу 1.

Розділ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.

2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ "Еріка", м. Київ.

2.2. Оцінка системи бухгалтерського обліку як інформаційної бази аналізу й контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

2.3. Оцінка системи внутрішнього контролю на ТОВ "Еріка".

2.3. Організаційно - інформаційна модель контролю заборгованостей суб'єкта господарювання.

Висновки до розділу 2.

Розділ 3. СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.

3.1. Стан та напрями удосконалення організації аналізу та контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

3.2. Стан та напрями удосконалення методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

3.3. Застосування сучасних інформаційних технологій в процесі контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

3.4. Узагальнення та реалізація результатів контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

Висновки до розділу 3.

Висновки та пропозиції.

Список використаних джерел.

Додатки.

7. Календарний план виконання роботи

№ пор.	Назва етапів дипломної магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	Розробка плану дипломної магістерської роботи	30.12.17 р.	30.12.17 р.
2	Збір, обробка та систематизація спеціальної літератури	01.02.18 р.	01.02.18 р.
3	Написання 1 розділу дипломної магістерської роботи	29.06.18 р.	29.06.18 р.
4	Написання 2 розділу дипломної магістерської роботи	11.09.18 р.	11.09.18 р.
5	Написання 3 розділу дипломної магістерської роботи	19.10.18 р.	19.10.18 р.
6	Написання вступу та висновків по дипломній магістерській роботі	22.10.18 р.	

7	Доопрацювання дипломної магістерської роботи згідно до зауважень наукового керівника	26.10.18 р.	
8	Представлення роботи на кафедру	01.11.18 р.	
9	Підготовка доповіді та ілюстрованого роздавальних матеріалів	23.11.18 р.	
10	Попередній захист дипломної магістерської роботи	26.11.18 р.	

8. Дата видачі завдання

30 грудня 2017 р.

Керівник роботи (проекту) _____

К. О. Назарова

Керівник магістерської програми _____

В.К. Симоненко

Завдання прийняв до виконання

студент магістеріуму _____

О.С. Губар

Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи

Студент Губар Олександр Сергійович виконав випускну кваліфікаційну роботу на актуальну тему: "Організація та методика контролю заборгованості суб'єкта господарювання". Представлене науково-практичне дослідження здійснено на фактографічних матеріалах ТОВ "Еріка" м. Києва.

В цілому як за змістом, так і за формою представлена робота відповідає вимогам Вищої школи та Методичним вказівкам до виконання випускних кваліфікаційних робіт. Студент зумів показати на достатньому рівні як теоретичні знання, так і практичні навички з обліку, економічного аналізу та контролю, отримані впродовж навчання в КНТЕУ.

Олександр Сергійович проаналізував діяльність ТОВ "Еріка" за п'ять років (з 2013р. по 2017 р.), розкрив особливості його фінансово-господарської діяльності, функціонування на ринковому сегменті, опрацював достатню кількість нормативно-правових інформаційних джерел та спеціальної, фахової літератури. Відповідно, впродовж основного тексту студент робив на них посилання. Студент дослідив існуючу методику контролю дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання, її недоліки та можливі вектори усунення, розкрив особливості застосування контролю та аналізу ефективності діяльності суб'єкта господарювання в умовах застосування інноваційного програмного забезпечення. Позитивним моментом роботи є те, що студент має практичні навички з обліку, аналізу та контролю.

Незважаючи на наявність обов'язкових складових, в роботі наявні окремі недоліки, серед яких необхідно зазначити недостатню кількість інфографіки, певні неточності в професійній оцінці тощо. Але необхідно підкреслити, що вони суттєво не впливають на якість роботи.

Керівник

Висновок кафедри про випускню кваліфікаційну роботу.

Випускню кваліфікаційну роботу переглянуто.

Студент Губар О.С. може бути допущений до захисту випускної кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії.

Представлена робота заслуговує на позитивну оцінку.

Завідувач кафедри _____ **д.е.н., доц. К.О. Назарова**

Гарант магістерської програми _____ **д.е.н., проф. В.К. Симоненко**

21.11.18

ЗМІСТ

Вступ	10
Розділ 1. Теоретичні засади виникнення заборгованості суб'єкта господарювання.....	13
1.1. Зміст, причини та особливості формування заборгованостей суб'єкта господарювання.....	13
1.2. Місце аналізу та контролю заборгованості в системі ефективного управління суб'єктом господарювання.....	25
1.3. Оцінка чинного законодавства та наукових розробок з питань контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	37
Висновки до розділу 1	42
Розділ 2. Інформаційне забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	44
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Еріка».....	44
2.2. Оцінка системи бухгалтерського обліку як інформаційної бази аналізу й контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	50
2.3. Оцінка системи внутрішнього контролю на ТОВ «Еріка».....	60
2.4. Організаційно-інформаційна модель контролю заборгованостей суб'єкта господарювання.....	65
Висновки до розділу 2	74
Розділ 3. Стан та напрями удосконалення організації та методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	76
3.1. Стан та напрями удосконалення організації аналізу та контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	76
3.2. Стан та напрями удосконалення методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	84
3.3. Застосування сучасних інформаційних технологій в процесі контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	92

3.4. Узагальнення та реалізація результатів контролю заборгованості суб'єкта господарювання.....	100
Висновки до розділу 3.....	108
Висновки та пропозиції.....	110
Список використаних джерел.....	112
Додатки.....	117

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження полягає у тому, що для здійснення фінансово-господарської діяльності, суб'єкт господарювання повинен контролювати свої грошові кошти, що можуть бути відображені у складі дебіторської заборгованості та/або бути запозиченими, отриманими на певний час з умовою їх повернення, тобто кредиторська заборгованість.

Вдале функціонування суб'єкта господарювання неможливе без прийняття правильних управлінських рішень, що базуються на інформації про його стан та фінансові можливості. Впевненість у наявності грошових коштів, вчасна сплата зобов'язань, дає можливість планувати подальшу фінансово-господарську діяльність, забезпечення керівництва такою впевненістю є одним з основних завдань проведення контролю заборгованості.

Проведення контролю заборгованості, що здійснюється на неналежному рівні може призвести до негативних наслідків для суб'єкта господарювання, зокрема це може стосуватися зниження обсягів реалізації продукції, що пов'язане з недостатньою кількістю коштів для її закупівлі, невчасне погашення зобов'язань, що призводить до нарахування пені і, як наслідок, збільшення суми зобов'язання.

Грошові кошти є важливим елементом для функціонування суб'єкта господарювання, його фінансової стабільності та проведення ним фінансово-господарської діяльності. Інформація, що отримується у ході проведення своєчасного контролю дебіторської та кредиторської заборгованості забезпечує належне функціонування суб'єкта господарювання з можливістю подальшого планування його діяльності та розвитку. Отже, актуальність теми визначається тим, що організація та проведення своєчасного контролю суб'єкта господарювання забезпечує його фінансову стабільність та подальше функціонування.

Важливим кроком у зміцненні фінансової стабільності суб'єкта господарювання є удосконалення методів контролю заборгованості та правильна організація проведення її контролю. Таким чином, важливого значення набувають питання удосконалення організації та методів проведення контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи виступає процес контролю заборгованості суб'єкта господарювання на ТОВ «Еріка».

Предмет випускної кваліфікаційної роботи — теоретичні, методологічні та практичні підходи до контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

Метою роботи є удосконалення організаційного та методичного забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

Для досягнення даної мети у роботі було виконано наступні завдання:

- розгляд змісту, причин та особливостей формування заборгованостей суб'єкта господарювання;
- визначення місця аналізу та контролю заборгованості в системі ефективного управління суб'єктом господарювання;
- оцінка чинного законодавства та наукових розробок з питань контролю заборгованості суб'єкта господарювання;
- надання організаційно-економічної характеристики діяльності ТОВ «Еріка»;
- оцінка системи бухгалтерського обліку як інформаційної бази аналізу й контролю заборгованості суб'єкта господарювання;
- оцінка системи внутрішнього контролю на ТОВ «Еріка»;
- дослідження організаційно-інформаційної моделі контролю заборгованостей суб'єкта господарювання;
- визначення стану та напрямів удосконалення організації аналізу та контролю заборгованості суб'єкта господарювання;
- визначення стану та напрямів удосконалення методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання;

- обґрунтування доцільності застосування сучасних інформаційних технологій в процесі контролю заборгованості;
- узагальнення та реалізація результатів контролю заборгованості суб'єкта господарювання.

При написанні роботи використовувались загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення – для розкриття основних понять заборгованості, її сутності, визначення проблем; структурно-логічний – для групування понять, характеристик, термінів; аналітичного порівняння, методи горизонтального й вертикального аналізу – для проведення розрахунків, обґрунтування результатів; графічний та табличний – для наочного зображення результатів або згрупованої інформації; абстрактно-логічний – для формування результатів, висновків та узагальнень.

Інформаційною базою роботи послужили законодавчі акти України, нормативні документи національного та міжнародного формату, що регламентують проведення контролю дебіторської та кредиторської заборгованості, інформація Державної служби статистики, дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності ТОВ «Еріка», інтернет ресурси, роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Білуха М. Т., Боді З., Бутинець Ф.Ф., Ван Бред М.Ф., Верига Ю.А., Вірстюк Н. В., Волошина В. В., Герман Я. Ю., Гудзь Н. В., Гура Н.О., Домбровська Н. Р., Івахненко С. В., Ізмайлова Н.В., Мних С.В., Назарова К.О., Никонович М.О., Олійник О.В., Орищенко М.М., Савицька Г.В., Стоун Д., Хітчинг К., Шара Є. Ю..

Практична значущість результатів дослідження полягає у формуванні рекомендацій з удосконалення організації та методики контролю суб'єкта господарювання.

Структура роботи: матеріал теоретичного й експериментального дослідження викладені в 3-х розділах, що складаються з 10 параграфів, на 111 сторінках; ілюстрованих таблицями, діаграмами й малюнками; бібліографічний перелік включає 55 літературних джерел; у додатках

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Зміст, причини та особливості формування заборгованостей суб'єкта господарювання

Суб'єктом господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [3].

Суб'єктів господарювання можна поділити на такі основні групи:

1. Господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

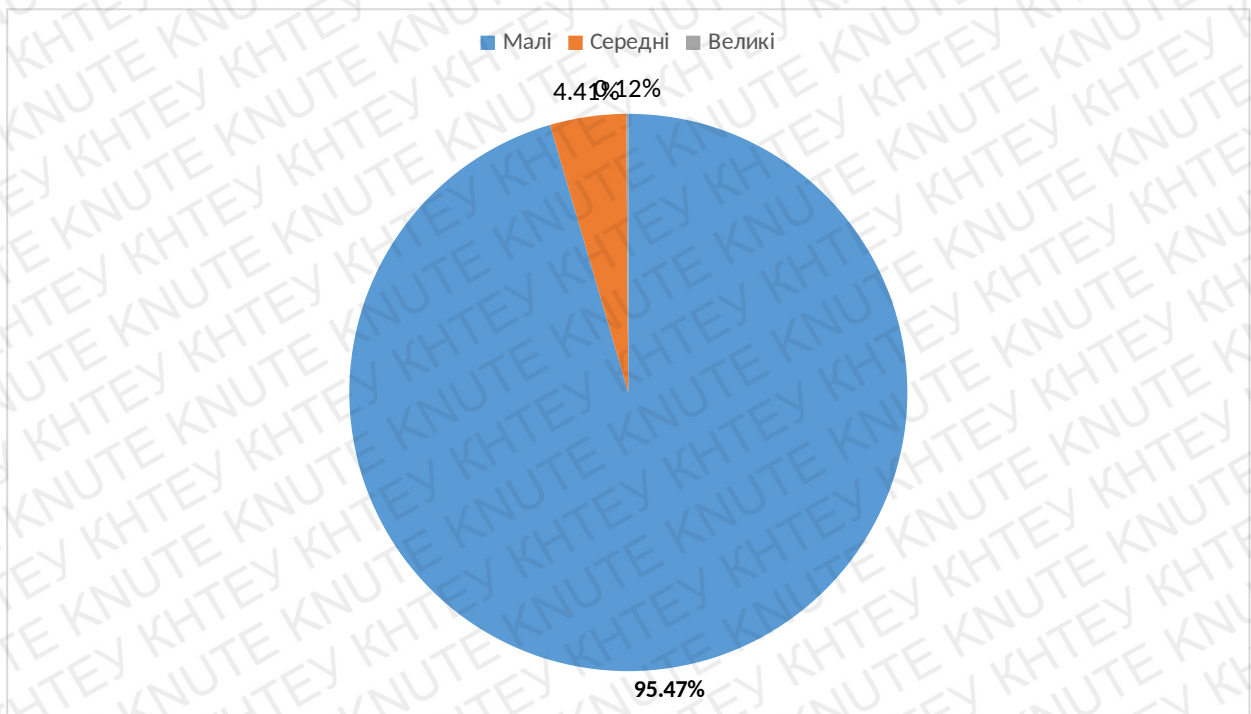
3. Суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.

Підприємство ТОВ «Еріка» належить до групи малих підприємств, що визначаються за такими критеріями як середня кількість працівників за

звітній період не перевищує 50 осіб та річний дохід від діяльності будь-якого виду, вданій ситуації від оптової торгівлі, не перевищує суму 10 мільйонів євро, що визначена за середньорічним курсом НБУ. Доцільно буде дослідити саме формування заборгованості на малому підприємстві.

За даними Державної служби статистики України частка малих підприємств на ринку України значно перевищує великі та середні підприємства.

У структурі вітчизняного ринку України частка Малих підприємств становить – 95,47%, середніх - 4,41%, великих - 0,12% (рис. 1.1).

Рис 1.1 Частка великих, малих та середніх підприємств у структурі ринку України

Джерело: узагальнено автором на основі [54]

Переважає більшість суб'єктів господарювання при веденні своєї фінансово-господарської діяльності обов'язково користується коштами, що отримані в борг від інших суб'єктів господарювання, товарами, роботами чи послугами, що отримані під відстрочку платежу для ведення свого основного виду діяльності. При отриманні таких сторонніх та/або матеріальних активів

на підприємстві виникає зобов'язання. У Цивільному Кодексі України дається визначення зобов'язання як правовідносин, що виникають між сторонами боржником, що зобов'язується зробити на користь іншої сторони – кредитора, певні дії, до яких може входити передача майна, надавання певних послуг, товарів або робіт які пропонує підприємство боржник. Сторона кредитора має право очікувати виконання цих дій [50]. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» дає наступне пояснення заборгованості – це зобов'язання підприємства, що виникли внаслідок минулих подій і погашення яких в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [6]. Згідно бухгалтерського обліку відображення зазначають тільки ті зобов'язання, що мають грошову оцінку. Опираючись на пояснення з Цивільного Кодексу України заборгованість, яка виникає у боржників є дебіторською заборгованістю, а заборгованість перед кредитором – кредиторською. Для подальшого дослідження причин та особливостей формування заборгованості потрібно детально дослідити які види заборгованості можуть бути на підприємстві та їх зміст.

Заборгованості поділяються на дебіторську та кредиторську. Всі фінансово-господарські операції, що проводяться суб'єктом господарювання, окрім тих, що збільшують власний капітал, призводять до змін заборгованості дебіторської або кредиторської. Дебіторська та кредиторська заборгованість є основною складовою бухгалтерського балансу суб'єкта господарювання. Особи, що внаслідок минулих подій, договорів, контрактів, заборгували підприємству певну суму коштів називаються дебіторами. Дебіторська заборгованість – це заборгованість певних фізичних або юридичних осіб перед суб'єктом господарювання за роботи, товари чи послуги, яка виникає з попередніх домовленостей та повинна бути погашена в термін, що наданий умовами договору. Дебіторську заборгованість потрібно завжди тримати на контролі та керувати нею. Результативність управління дебіторською заборгованістю кожного підприємства залежить від врахування багатьох

факторів, що мають значний вплив на його функціонування. За групами фактори поділяють на ті, що виникають поза межами підприємства та внутрішньогосподарські. До зовнішніх факторів відносять економічний стан держави, грошово-кредитну політику Національного банку України, дефіцит державного бюджету, особливості податкової політики, рівень інфляції, доступність кредитних ресурсів, розвиненість фінансового ринку, специфіка галузі продукту, насиченість обсягу ринку, попит на продукцію, що випускається, наявність конкуренції в галузі тощо.

Внутрішні, що стосуються безпосередньо господарської діяльності, можна виділити в декілька груп: загальні для підприємства, фінансові та кадрові. Загальні для підприємства: організаційно-правова структура, наявність зовнішньоекономічної діяльності, ефективність маркетингової політики, величина виробничого циклу, особливості технологічного процесу, наявність інформаційної системи внутрішньофірмового управління. Фінансові: ділова репутація, рівень прибутку та рентабельності, фінансова стійкість, платоспроможність, структура капіталу, ефективність кредитної політики, структура продукції, проданої в кредит, наявність системи бюджетування, широта системи розрахунків на підприємстві, наявність системи фінансового планування і моніторингу руху коштів, менеджмент руху фінансових ресурсів, наявність служби моніторингу і контролю, наявність окремого підрозділу з менеджменту дебіторської заборгованості, впровадження автоматизованих засобів обліку. Кадрові: рівень кваліфікації працівників, рівень відповідальності за прийняті рішення, механізми мотивації та стимулювання, використання різних форм взаємодії з контрагентами, особисті взаємини з контрагентами, наявність конфліктних ситуацій з контрагентами, наявність афілійованих осіб, корпоративне шахрайство [51, ст 5.3].

Постійні процеси зменшення та/або збільшення дебіторської заборгованості відображають активну фінансово-господарську діяльність підприємства, його успішну співпрацю з контрагентами та правильну роботу

відповідного контролюючого відділу або співробітників, що відповідають за дебіторську заборгованість, як зі сторони бухгалтерії та/або фінансового контролю, так і співробітників, що відповідальні за роботу з контрагентами. Зростання контрольованої дебіторської заборгованості – позитивний показник у фінансово-господарській діяльності суб'єкта господарювання і це зростання показує, що підприємство активно веде свою діяльність, його товари, роботи та послуги мають попит у тій сфері де суб'єкт господарювання веде свою підприємницьку діяльність. Саме контрольована дебіторська заборгованість приносить дохід підприємству. Завдяки контролю дебіторська заборгованість закривається контрагентом вчасно, на тому етапі, коли вона вважається дійсною (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура дебіторської заборгованості підприємства за часом її погашення

№ пор.	Вид дебіторської заборгованості	Характеристика виду дебіторської заборгованості
1	Дійсна	Дійсною дебіторською заборгованістю вважається заборгованість, що буде повернута або термін її погашення ще не настав. Поточна дебіторська заборгованість отримує визнання як актив одночасно з тим, коли визнається дохід від реалізації товарів, робіт чи послуг. Термін погашення дебіторської заборгованості оговорений у контракті з контрагентом, якщо заборгованість не буде погашена у встановлений термін, то вона стає сумнівною дебіторською

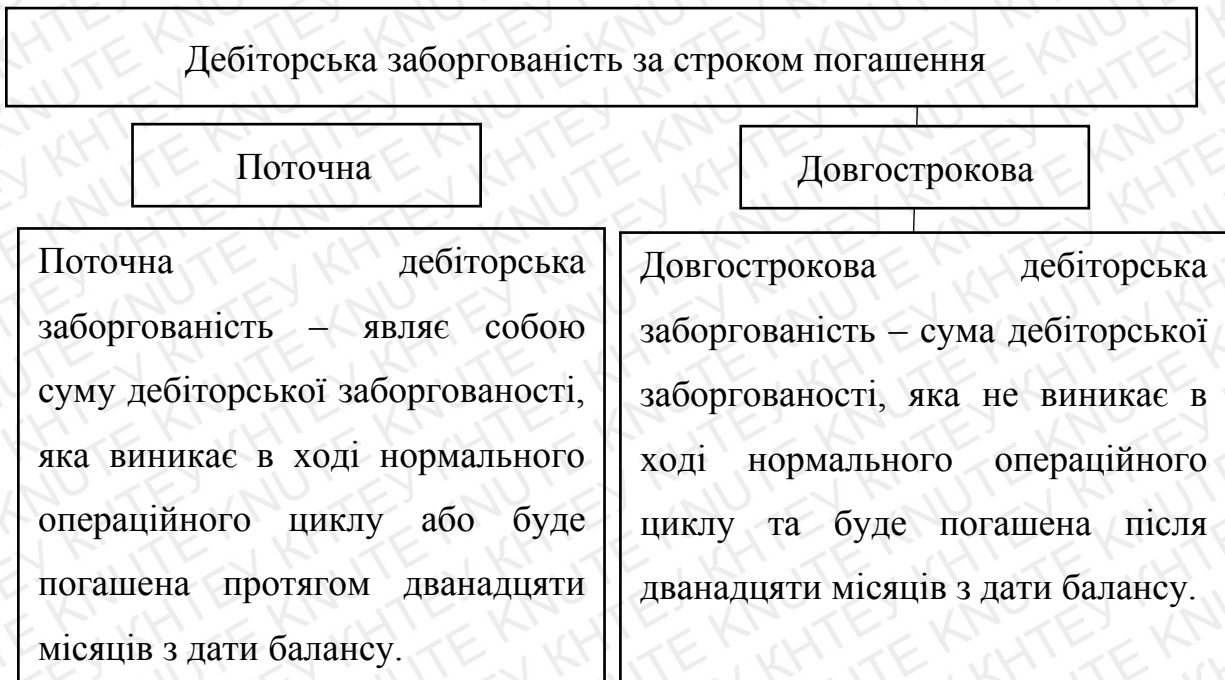
Закінчення табл. 1.1

2	Сумнівна	Сумнівною дебіторською заборгованістю вважається заборгованість контрагента підприємству, щодо погашення якої існує невпевненість. Контрагент затримує оплату у встановлений термін з певних причин, перевищує строк на який йому була надано відстрочку для погашення заборгованості. Інший вид дебіторської заборгованості, що є критичним для суб'єкта господарювання – безнадійна дебіторська заборгованість.
3	Безнадійна	Безнадійною дебіторською заборгованістю вважається заборгованість, щодо якої існує впевненість її непогашення, факторами за якими заборгованість може бути визнана саме безнадійною є такі події, як ліквідація підприємства боржника, завершення строку позовної давності по заборгованості.

Джерело: узагальнення автора на основі [12]

Дебіторська заборгованість важливий аспект у економічній діяльності підприємства. Наявність дебіторської заборгованості, як правило, являє собою надання контрагенту певного кредиту товарами, роботами чи послугами, тобто основною діяльністю підприємства, тому дебіторська заборгованість, в більшій своїй частині – це борги покупців підприємству. Важливим аспектом у контролі заборгованості є саме своєчасне надходження коштів від контрагента за товари, роботи чи послуги. Процес контролю за дебіторською заборгованістю повинен бути чітким та налагодженим, оскільки погашення боргу (дебіторської заборгованості) веде до стабілізації та ліквідності підприємства та його капіталу, що дає змогу в подальшому проводити фінансово-господарську діяльність. За строком погашення дебіторська заборгованість поділяється на поточну та довгострокову. Збільшення дебіторської заборгованості повинно проходити розплановано, поєднувати в собі співпрацю з контрагентом (надання відстрочок, що дає змогу контрагенту

реалізувати придбані активи, отримати прибуток та погасити заборгованість) та її фінансовий контроль для коректного ведення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Рис. 1.2 Дебіторська заборгованість суб'єкта господарювання за строком погашення

Джерело: узагальнення автора

Збільшення дебіторської заборгованості підприємства, терміну протягом якого заборгованість дебіторів обертається в грошові кошти, зменшення інтенсивності її обертання, може свідчити про можливість неплатоспроможності покупців, їх банкрутства, збільшення величини продажів, наявність проблем збуту, непродуманої, нераціональної політики, яку підприємство проводить відносно своїх покупців. Однак, це не доцільно сприймати тільки як негативний фактор, оскільки, якщо заборгованість є нормальною, а не простроченою, то це не створить для підприємства фінансових труднощів, що буде виражено у нестачі фінансових ресурсів, додаткових фінансових витратах, зменшенні прибутку та ризику неповернення боргів. Також це може бути свідченням проведення підприємством більш м'якої політики з метою розширення ринків збуту.

Підприємство не повинно прагнути заморозити кошти в дебіторській заборгованості, тому що, це уповільнить оборотність капіталу, знизить фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Чим більше буде оборотність дебіторської заборгованості, тим швидше підприємством будуть одержані кошти від своїх дебіторів, що сприяє підвищенню ліквідності його оборотних коштів [51]. Основними подіями при яких відбувається виникнення дебіторської заборгованості є наступні події:

1. Заборгованість покупців за товари, роботи чи послуги. Виникає при наданні підприємством у відстрочку товарів, робіт чи послуг. Основні документи за якими можливо відстежити причини та джерела формування такого виду заборгованості є первинні документи, зокрема накладні на товар чи надання послуг, рахунки-фактури, акти виконання робіт.

2. Заборгованість за надані позики.

3. Заборгованість, що перейшла до нового боржника від його попередника.

4. Заборгованість за виданими авансами.

5. Заборгованість підзвітних осіб за кошти, що видані у відрядження.

6. Заборгованість фізичних та юридичних осіб за нанесені збитки.

7. Заборгованість власників підприємства за внесками до статутного капіталу.

8. Дебіторською заборгованістю можна вважати розрахунки з філіями, дочірніми підприємствами, відокремленими підрозділами.

Кредиторська заборгованість суб'єкта господарювання пояснюється як заборгованість підприємства фізичним або юридичним особам, що виникає як результат дій суб'єкта господарювання або подій, що трапились в фінансово-господарській діяльності, які відбулись раніше. Кредиторами підприємства є фізичні або юридичні особи, що надали підприємству певні товари, роботи чи послуги та перед, якими підприємство не погасило борг за ці активи. Кредиторська заборгованість характеризує кошти підприємства отримані в борг(кредит), товари, роботи чи послуги взяті з відстрочкою, що допомагає

реалізувати фінансові плани підприємства, збільшити активи та продовжувати свою діяльність. В балансі підприємства кредиторська заборгованість повинна записуватись, як короткострокові зобов'язання, що повинні бути погашені за один операційний період. Звісно, кредиторська заборгованість повинна знаходитись під пильним контролем спеціального підрозділу. Її вчасне непогашення може призвести до негативних наслідків для підприємства. Припинення співпраці з контрагентом, повернення придбаних ресурсів без подальшої їх реалізації. Можливе погашення боргу за рахунок ресурсів самого підприємства, що може призвести до його ліквідації.

З виникненням кредиторської заборгованості підприємство починає нести певні зобов'язання, щодо погашення заборгованості у строк, який прописаний у договорі з надавачем товарів, робіт чи послуг або грошових коштів. Кредиторська заборгованість оцінюється в національній валюті. Вноситься до балансу підприємства, як короткотермінове зобов'язання, що повинне бути погашене протягом одного операційного періоду, тобто дванадцяти місяців.

Кредиторська заборгованість за строком погашення

Поточна

Довгострокова

Поточна або короткострокова кредиторська заборгованість – це заборгованість, що буде погашена за один операційний цикл, дванадцять місяців з дати балансу

Довгострокова кредиторська заборгованість – це заборгованість, що з певних причин не може бути погашена за один операційний цикл, тобто дванадцять місяців з дати балансу

Рис. 1.3 Кредиторська заборгованість за строком погашення

Джерело: Узагальнено автором на основі [13]

До основних подій, після яких виникає кредиторська заборгованість, можна віднести наступні:

1. Кредити банків та/або отримана фінансова допомога, що надаються кредитору на строк, який перевищує 12 місяців – довгострокова кредиторська заборгованість
2. Кредити банків та/або отримана фінансова допомога, що надаються кредитору на строк, який не перевищує 12 місяців – короткострокова кредиторська заборгованість
3. Заборгованість підприємства за товари, роботи чи послуги
4. Заборгованість за товари, роботи чи послуги, що отримані авансом
5. Заборгованість по розрахункам зі співробітниками(видача заробітної плати, аванси, винагороди, премії)
6. Заборгованість перед підзвітними особами
7. Заборгованість з оплати податків
8. Заборгованість з компенсації фінансових збитків або накладених санкцій
9. Заборгованість перед філіями, дочірніми підприємствами

Виникнення та вчасне погашення кредиторської заборгованості показує активну та успішну фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання. Вміння працювати з коштами отриманими в кредит, товарами, роботами чи послугами наданими під відстрочку платежу, можуть суттєво розвинути підприємство. Важливим аспектом діяльності спеціального підрозділу або особи є управління кредиторською заборгованістю, яке передбачає:

1. Обґрунтування можливості виникнення кредиторської заборгованості;

2. Визначення політики надання кредиту для різних груп постачальників і видів продукції;
3. Контроль розрахунків з кредиторами за відстрочену або прострочену заборгованість та вивчення причин недотримання договірної дисципліни;
4. Своєчасне визначення прийомів прискорення обігу оборотних активів і зменшення безнадійних боргів;
5. Забезпечення умов продажів, що гарантують надходження грошових коштів;
6. Прогноз надходжень грошових коштів від кредиторів.

Основними прийомами управління кредиторської заборгованості є:

1. Аналіз замовлень, оформлення розрахунків і встановлення характеру дебіторської та кредиторської заборгованості;
2. Оцінка реальної вартості існуючої кредиторської заборгованості;
3. Контроль за співвідношенням кредиторської заборгованості [44].

Не завжди тут и зараз є певна сума коштів для оплати рахунку по факту.

Вчасне погашення кредиторської заборгованості позитивно не тільки для внутрішнього обліку та контролю грошових коштів суб'єкта господарювання, цей факт підтримує та розвиває позитивну репутацію суб'єкта господарювання, що дає змогу більш активно користуватися активами, що надаються під відстрочку платежу та збільшувати свої оберти за їх рахунок. Існує певна послідовність дій, яка реалізується при погашенні кредиторської заборгованості. В першу чергу виступають розрахунки за податками та зборами перед бюджетом, а потім підприємство покриває витрати пов'язані з розрахунками з оплати праці та проводить розрахунки з постачальниками та підрядниками [44].

Існує певна залежність кредиторської заборгованості від дебіторської. У звичайній практиці погашення кредиторської заборгованості відбувається за рахунок погашення заборгованості дебіторської, тому існує така залежність, що чим швидша оборотність дебіторської заборгованості, тобто її виникнення, формування, погашення дебіторами їх сум заборгованості,

спричиняє швидке погашення кредиторської заборгованості. Така ситуація відбувається при умовах швидкого внесення платежів дебіторами, тобто швидкої оборотності дебіторської заборгованості та повільного виникнення зобов'язань, тобто повільної оборотності кредиторської заборгованості. В такі ситуації відбувається повне покриття кредиторської заборгованості дебіторською та формування певного надлишку, який використовується для фінансування інших елементів фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Для контролю ситуації доцільним є дослідження співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованостями. Для проведення дослідження існує коефіцієнт співвідношення заборгованості, який показує чи достатньо у суб'єкта господарювання грошових коштів, які надходять від дебіторів, для погашення зобов'язань. Розраховується цей коефіцієнт діленням суми дебіторської заборгованості на суму кредиторської. Практичні дослідження науковців показують, що оптимальне значення цього коефіцієнта повинне бути рівним одиниці. При такому значенні коефіцієнту співвідношення заборгованості, кошти, що надходять від дебіторів повністю перекривають зобов'язання суб'єкта господарювання.

Отже, формування та погашення дебіторської та кредиторської заборгованості - це звичайний процес при активній фінансово-господарській діяльності суб'єкта господарювання. Позитивна динаміка, що спостерігається при зменшенні заборгованостей шляхом їх погашення є метою до якої потрібно направляти свою діяльність кожному суб'єкту господарювання, щоб уникнути фінансових проблем у своїй діяльності. Для того, щоб уникнути критичних ситуацій з фінансовими активами підприємства повинен проводитись своєчасний та регулярний аналіз, як кредиторської так і дебіторської заборгованостей. Баланс підприємства є джерелом для такого аналізу, також застосовуються дані аналітичного обліку. Загалом аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання можна провести роблячи вертикальний та горизонтальний аналіз балансу підприємства за звітний період .

1.2. Місце аналізу та контролю заборгованості в системі ефективного управління суб'єктом господарювання

Проведення розрахунків, зіставлення інформації, формування аналітичних таблиць, що несуть у собі інформацію стосовно фінансового стану та стану заборгованостей суб'єкта господарювання виконується за допомогою аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей суб'єкта господарювання.

Метою аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості є виявлення суми виправданої і невиправданої заборгованості; зміни за аналізований період, реальність сум дебіторської та кредиторської заборгованості, причини і давність утворення дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості є важливою частиною фінансового аналізу на підприємстві і дозволяє виявляти не лише показники поточної (на даний момент часу) і перспективної платоспроможності підприємства, але і фактори, що впливають на їх динаміку, а також оцінювати кількісні і якісні тенденції зміни фінансового стану підприємства в майбутньому [24].

Проведення регулярного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання важлива складова контролю цих заборгованостей. Цьому процесу потрібно приділити значну частину робочого часу відповідного відділу або особи, яка займається контролем на підприємстві. Управління дебіторською заборгованістю та зобов'язаннями включає: аналіз дебіторів та кредиторів підприємства; аналіз реальної вартості дебіторської заборгованості та зобов'язань; контроль за реальним співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості; розробку політики авансових розрахунків з клієнтами підприємства, надання

комерційних кредитів; оцінку і реалізацію факторингу [24]. Дебіторська та кредиторська заборгованості мають значний вплив на фінансовий стан підприємства.

За результатами аналізу динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «Еріка» спостерігається збільшення суми погашення заборгованості у розрахунках дебіторів за товари, що були придбані ними. Збільшення суми дебіторської заборгованості з року в рік показує тенденція до збільшення кількості реалізованої продукції, збільшення кількості контрагентів, якими була придбана ця продукція (табл. 1.2). Також, потрібно брати до уваги підвищення ціни за саму продукцію, що відбувається за рахунок збільшення собівартості її виробництва.

Проконтролювати зміни у дебіторській та кредиторській заборгованості в загальному вигляді за звітний період можна звернувшись до методу горизонтального та вертикального аналізу балансу суб'єкта господарювання. Горизонтальний аналіз можна характеризувати як порівняння величин окремих статей, розділів і валюти балансу за кілька періодів, на підставі такого порівняння визначаються напрямки до яких змінюються ці показники. Інша назва цього аналізу – трендовий. Пояснюється тим, що визначається до яких позитивних чи негативних результатів або трендів рухаються суми цих показників.

Таблиця 1.2

Динаміка дебіторської заборгованості ТОВ «Еріка» за 2013-2017 рр.

№ пор	Вид дебіторської заборгованості	Інформаційне джерело(бухгалтерський рахунок)	Рік					Відхилення					
			2013	2014	2015	2016	2017	2013/2014 рр		2015/2016 рр.		2013/2017 рр.	
								абс	відн, %	абс	відн, %	абс	відн, %
1	За товари, роботи та послуги	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	828 754,28	1 109 211,12	1 128 754,28	1 137 110,12	1 128 359,87	280 456,84	33,84	8 355,84	0,74	2996 05,59	36,15
2	За аванси або попередню оплату товарів, робіт чи послуг	371 «Розрахунки за виданими авансами»	300 359,00	300 124,00	300 074,00	299 874,00	300 127,00	234,13	0,08	200	0,01	232	0,08

Джерело: інформація бухгалтерського обліку ТОВ «Еріка»

Після проведення аналізу динаміки дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання буде доцільним провести аналіз динаміки кредиторської заборгованості.

Таблиця 1.3

Динаміка кредиторської заборгованості ТОВ «Еріка» за 2013-2017 рр.

№ пор	Вид дебіторської заборгованості	Інформаційне джерело(бухгалтерський рахунок)	Рік					Відхилення					
			2013	2014	2015	2016	2017	2013/2014 рр		2015/2016 рр.		2013/2017 рр.	
								абс	відн, %	абс	відн, %	абс	відн, %
1	За товари, роботи та послуги	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	618 754,28	674 011,09	628 754,28	637 150,74	698 354,40	55 256,81	8,93	8 396,46	1,34	79 600,12	12,86
2	За розрахунки з оплати праці	661 «Розрахунки за заробітною платою»	215 500	224 980	224 987	225 107	227 138	9480	4,39	120	0,05	11 638	5,4

Джерело: інформація бухгалтерського обліку ТОВ «Еріка»

Проведений аналіз динаміки кредиторської заборгованості відображує ситуацію подібну до стану дебіторської заборгованості: поступове зростання. Таку ситуацію, також, можна зв'язати з подорожчанням продукції та послуг контрагентів.

Проводячи горизонтальний або вертикальний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання зручно оформлювати дані в таблицю для більшої зручності та зниження можливості виникнення помилки. При аналізі дебіторської заборгованості, статті "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" має приділятися найбільша частка уваги при аналізі та контролі. Ця стаття балансу має найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості. Згідно до національних стандартів бухгалтерського обліку ця дебіторська заборгованість відображається в балансі за чистою реалізаційною вартістю, тобто це сума наявної дебіторської заборгованості за мінусом боргів, що вважаються сумнівними або безнадійними.

Для уникнення виникнення сумнівної та/або безнадійної дебіторської заборгованості спеціальний контролюючий підрозділ, особа відповідальна за контроль дебіторської заборгованості або бухгалтерія повинні вести спеціальну відомість, що включає в себе наступні пункти:

1. Загальна сума дебіторської заборгованості
2. Заборгованість щодо окремих покупців, замовників і строків виникнення заборгованості понад один рік.
3. Використовуючи дані відомостей обліку розрахунків з покупцями і замовниками (або аналітичної таблиці з пункту 2) складається така аналітична таблиця за якою аналізується стан дебіторської заборгованості за часом виникнення.

Здійснювати аналіз дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання потрібно за даними внутрішньої звітності підприємства. Після оформлення аналізу дані з таблиць використовуються для потреб керівників в управлінні підприємством. Для зовнішніх користувачів інформації підприємства, контрагентів є важливим коректне, повне та доступне відображення показників дебіторської заборгованості, бо її постійне зростання, без регулярного зменшення або повного погашення

завжди свідчить про те, що на підприємстві існує певна фінансова нестабільність.

За даними бухгалтерської звітності (ф. 1, ф. 2) можна визначити низку показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості.

Таблиця 1.4

Якісні показники стану дебіторської заборгованості на підприємстві

№ по р	Назва розрахунку	Формула	Пояснення
1	Оборотність дебіторської заборгованості	$Од = В : Д$	Од - оборотність дебіторської заборгованості; В - виручка від реалізації продукції; Д - середня дебіторська заборгованість
2	Період погашення дебіторської заборгованості	$Пд = 360 \text{ днів} : \frac{Од}{Од}$	Пд - період погашення дебіторської заборгованості; Од - оборотність дебіторської заборгованості
3	Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів	$Да = \left[\frac{Дз}{Па} \right] 100$	Да - частка дебіторської заборгованості в поточних активах; Дз - дебіторська заборгованість; Па - поточні активи (2+3 розділ активу балансу)
4	Відношення середньої величини дебіторської заборгованості до виручки від реалізації	$Дз = Д : В$	Д - середня величина дебіторської заборгованості; В - виручка від реалізації продукції

Джерело: узагальнення автора

Частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості визначається у відсотках, цей показники може бути взятий з балансу (рядок 162 ф. 1).

Для аналізу показників оборотності дебіторської заборгованості використовуються дані за звітний період, що порівнюються з даними за минулий рік або за інший звітний період, після порівняння визначаються

зміни і проводиться дослідження причин цих змін та вивчення їхньої якісної характеристики. Деякі з показників за минулий період, наприклад оборотність дебіторської заборгованості або відношення середньої величини дебіторської заборгованості до виручки від реалізації, переносяться з розрахунку, що був складений за даними підсумків минулого року чи іншого виробничого періоду. При порівнянні показників дебіторської заборгованості, можна зробити висновок щодо того, яка тенденція, позитивна чи негативна, спостерігається у розрахунках з покупцями в порівнянні за даними минулого року. Якщо на підприємстві спостерігається зростання сумнівної дебіторської заборгованості та загальної частки дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів суб'єкта господарювання, то з цього можна зробити висновок про те, що відбулося зниження ліквідності поточних активів загалом, а виходячи з цієї інформації можна зробити висновок про те, що відбулося погіршення фінансового стану підприємства. Важливим у процесі аналізу дебіторської заборгованості є тримати під контролем співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. При значному перевищенні дебіторської заборгованості завжди існує загроза фінансовій стійкості підприємства при цьому виникає потреба у залученні додаткових джерел фінансування. Досліджуючи питання аналізу дебіторської заборгованості, особливо слід брати до уваги такий метод розрахунків з покупцями як надання знижок при умовах дострокової оплати. Відомо, що в ситуації, коли рівень інфляції є значним будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство, яке виробляє та реалізовує товари, роботи чи послуги отримує лише частину прибутку від запланованої раніше суми. Важливе значення в складі джерел коштів підприємства належить коштам отриманим у інших фінансових структур, установ та або підприємств, з яких формується так звана кредиторська заборгованість. Тому поряд з дебіторською заборгованістю важливо проводити аналіз та дослідження й кредиторської заборгованості, її склад,

структуру. Доцільним буде проводити порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості.

Для загальної впевненості у позитивному стані та позитивній динаміці кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання правильним буде дослідження стану кредиторської заборгованості, формули для відповідних розрахунків наведені у таблиці (табл. 1.4).

Таблиця 1.5

Основні показники стану кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання

№ пор	Назва розрахунку	Формула	Пояснення
1	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання	$K_{окз} = \Gamma / KЗ_{сер}$	$K_{окз}$ – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості Γ – грошові кошти $KЗ_{сер}$ – Середня сума кредиторської заборгованості за звітний період Цей коефіцієнт показує збільшення або зменшення грошового кредиту, що наданий суб'єкту господарювання
2	Середній строк оборотності кредиторської заборгованості	$O_{кз} = 360 / K_{окз}$	$O_{кз}$ – коефіцієнт показує за який строк у середньому відбувається оборот кредиторської заборгованості $K_{окз}$ – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості

Джерело: узагальнення автора

При дослідженні кредиторської заборгованості та проведенні її аналізу існує необхідність у перевірці достовірності інформації яка стосується видів і строків наявної кредиторської заборгованості. Для цього аналізу використовують пряме підтвердження від контрагентів, вивчають та досліджують контракти і договори, додаткові відомості отримується від співробітників, що мають інформацію про зобов'язання та борги

підприємства. Під час аналізу існує необхідність надати оцінку, щодо умов заборгованості, звернути увагу на строки давності, обмеження використання ресурсів та можливості, щодо залучення фінансування з додаткових джерел.

Починаючи проведення аналізу кредиторської заборгованості спочатку існує необхідність до вивчення складу і структури кредиторської заборгованості за даними, що відображені у формі № 1 "Баланс". Для цього робиться розрахунок питомої ваги кожного виду наявної кредиторської заборгованості в загальній сумі. Розрахунок таких показників відбувається за звітом і за планом, а їхнє порівняння, визначається як відхилення в структурі кредиторської заборгованості. Встановлюють причини, що привели до змін окремих складових кредиторської заборгованості та відбувається розробка заходів для того, що зробити врегулювання заборгованості, при цьому, особливу увагу потрібно звернути на ті її складові, які призводять негативний вплив на діяльність підприємства.

Виходячи з загальної статистики, основною причиною, що призводить до змін у структурі кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі. Ця інформація може підтверджена при проведенні порівняльного аналізу кредиторської та дебіторської заборгованості. Більш деталізований аналіз кредиторської заборгованості можна проводити за методикою, що була застосована при проведенні аналізу дебіторської заборгованості. Проаналізувати показники оборотності кредиторської заборгованості використовуючи дані за звітний період, який порівнюють з даними за минулий рік або за інший звітний період, після порівняння проводиться визначення змін і виконується дослідження причин, що призвели до цих змін та вивчення їхньої якісної характеристики.

Оборотність кредиторської заборгованості можна розрахувати за тією самою формулою, що й дебіторської, але існує різниця в тому, що знаменник відображає суму обороту, що була використана для закупівлі сировини, матеріалів тощо.

На кінець звітної періоду проводиться порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської.

Таблиця 1.6

№ по р	Показник заборгованості	Суми дебіторської заборгованості за 2017 р, грн	Суми кредиторської заборгованості за 2017 р, грн	Відхилення	
				Абсолютне	Відносне, %
1	Заборгованість за товари, роботи, послуги	1 128 359, 87	698 754, 40	42 9605,47	61,48
2	За розрахунками з авансами	0	28 165, 00	28 165, 00	100
3	За розрахунками з оплати праці	0	227 138	227 138	100
4	За розрахунками зі страхування	0	5 697	5 697	100

Динаміка погашення заборгованості ТОВ «Еріка» на кінець 2017 р.

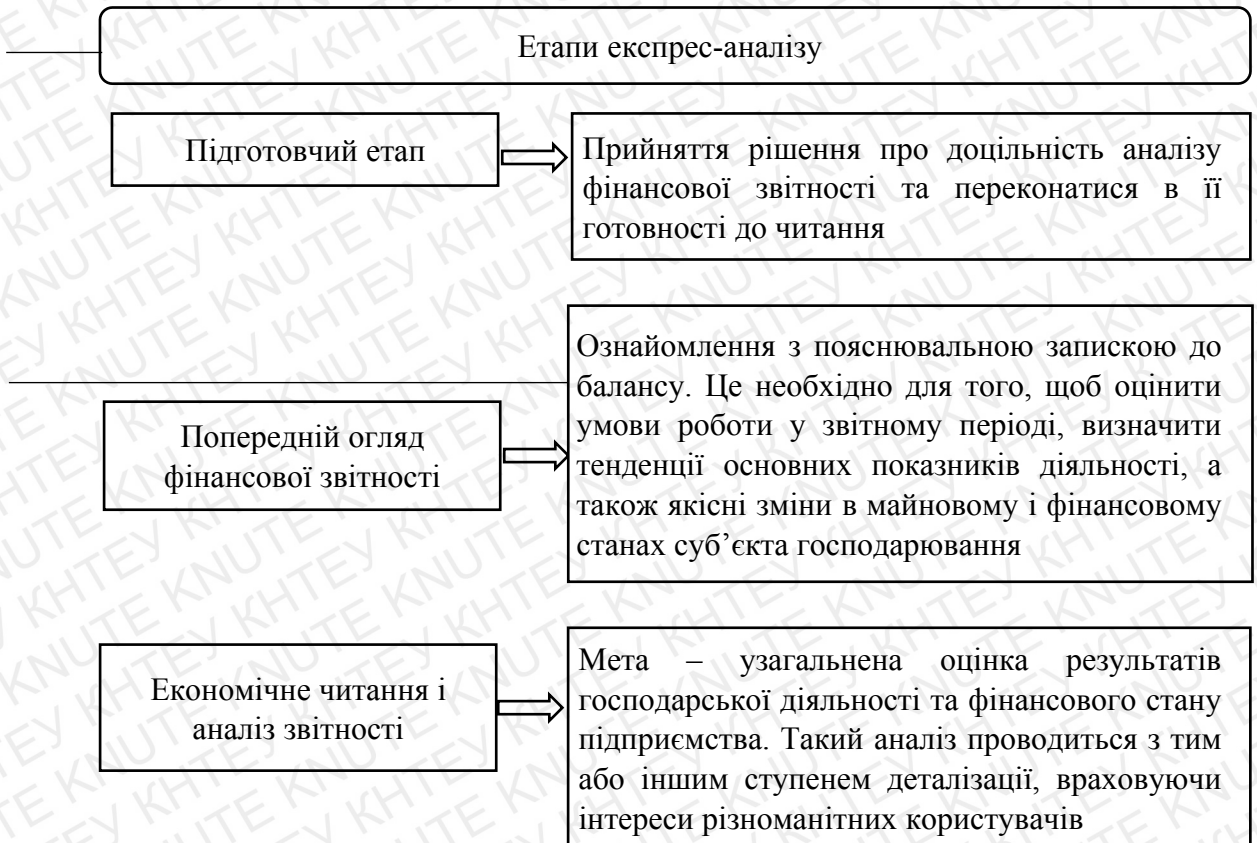
Джерело: інформація бухгалтерського обліку ТОВ «Еріка»

Після проведення порівняльного аналізу заборгованостей будуть отримані наступні результати, що показують:

- відбулося збільшення або зменшення дебіторської заборгованості;
- відбулося збільшення або зменшення кредиторської заборгованості.

До негативних наслідків для фінансового стану підприємства може призвести, як зростання дебіторської та/або кредиторської заборгованості, так і зменшення цих показників. Так, результат зменшення дебіторської заборгованості у відношенні до кредиторської може показувати, що відбулося погіршення стосунків з клієнтами, тобто кількість контрагентів, що бажають придбати продукцію зменшилась, а нових не з'явилося або з'явилося, але не покривають заплановані суми. Навпаки результати, що показують збільшення дебіторської заборгованості відносно кредиторської

можуть бути результатом того, що контрагенти стали неплатоспроможні. Доцільним, також буде проведення, так званого експрес-аналізу, який проводиться за інформацією, що відображена у фінансовій звітності. Експрес-аналіз, як правило, виконують у три етапи: підготовчий етап, попередній огляд фінансової звітності, її економічне читання та аналіз (рис. 9.5).

Рис 9.5. Основні етапи експрес-аналізу підприємства [54]

Спрощене оцінювання фінансового стану зводиться до попереднього огляду та аналізу бухгалтерської звітності, оскільки бухгалтерський баланс фіксує результати господарських операцій на певну дату. У процесі такого аналізу можна здійснити розрахунок різноманітних показників на певну дату і у динаміці. Експрес-аналіз фінансового стану за даними бухгалтерського балансу здійснюється в такій послідовності:

1. Аналіз статей балансу (визначається динаміка і питома вага основних розділів активу та пасиву балансу у розрізі їх статей);

2. Складання ущільненого (згрупованого) порівняльного аналітичного балансу шляхом агрегування однорідних за складом елементів балансових статей;

3. Проведення додаткового коректування балансу у необхідному аналітичному напрямку

Невід'ємним в експрес-аналізі є дослідження звіту про фінансові результати, в якому міститься інформація щодо економічних результатів, доходів і витрат підприємства залежно від виду його діяльності. Експрес-аналіз є ефективним у якості методу попереднього етапу оцінювання фінансового стану підприємства. Він дозволяє з'ясувати основні тенденції фінансово-господарської діяльності та на їх основі, визначити пріоритетні напрями подальшого поглибленого оцінювання [54]. У процесі фінансово-господарської діяльності часто трапляються випадки, коли частка кредиторської заборгованості значно перевищує дебіторську. Деякі науковці вважають, що це є свідченням раціонального використання коштів, оскільки підприємством відбувається залучення в оборот більшої частки коштів, ніж воно відволікає з обороту. З практичної точки зору оцінка такої ситуації є негативною. Пояснення такої точки зору в тому, що суб'єкт господарювання мусить погашати свої борги незалежно від того в якому стані знаходиться його дебіторська заборгованість.

При проведенні аналізу даних дебіторської та кредиторської заборгованості, існує необхідність до вивчення причин, які призводять до виникнення кожного з видів заборгованості, виходячи з конкретної ситуації, що відбулась у виробничому процесі на підприємстві.

Отже, аналіз та контроль дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання займає одну з найвагоміших позицій серед контролюючих дій, що стосуються фінансово-господарської діяльності підприємства. Саме контролюючи свою заборгованість, як дебіторську, так і кредиторську, керівництво підприємства може підводити його до позитивної динаміки. Раптове виявлення непередбачуваних грошових неповернень, чи

навпаки простроченої оплати на яку нараховують відсотки – знижується до низьких показників, завдяки впровадженню контролю заборгованостей на підприємстві.

1.3. Оцінка чинного законодавства та наукових розробок з питань контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Досліджуючи стан чинного законодавства є доцільним зазначити, що існує необхідність опиратися на вагому нормативно-правову та законодавчу базу України.

Таблиця 1.7

Нормативно-правове забезпечення регулювання контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Нормативно-правовий документ	Характеристика нормативно-правового документу
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Визначає методологічні засади, щодо формування дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку суб'єкта господарювання та її подальшого розкриття у фінансовій звітності, яка формується суб'єктом господарювання.
П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Визначає методологічні засади, щодо формування зобов'язань суб'єкта господарювання, їх відображення у бухгалтерському обліку та розкриття у фінансовій звітності.
П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Визначаються мета, склад і принципи складання фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів.

Закінчення таблиці 1.7

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.
Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»	Визначає правові засади аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини, що виникають при її провадженні.
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Інструкція встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (крім банків, бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності, а також виділених на окремий баланс філій, відділень та інших відособлених підрозділів юридичних осіб (далі - підприємства).

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”, що характеризує формування у бухгалтерському обліку підприємства інформації, яка стосується дебіторської заборгованості та її розкриття у фінансовій звітності підприємства. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання”, що характеризує формування зобов’язань, які наявні та/або з’являються у бухгалтерському обліку підприємства та їх розкриття у фінансовій звітності. Ці нормативно-законодавчі акти несуть у собі вичерпну інформацію, щодо теорії, яка стосується заборгованостей суб’єкта господарювання. Важливою інформативною базою є Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” в якому визначаються основні принципи

ведення, регулювання та організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Процес коректного віднесення заборгованостей по рахунках бухгалтерського обліку, що забезпечує точний контроль та аналіз, як дебіторської так і кредиторської заборгованостей проводиться опираючись на План рахунків бухгалтерського обліку підприємств, організацій та установ. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, опираючись на яке визначається правильний порядок проведення інвентаризації активів та зобов'язань, а також оформлення результатів інвентаризації. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Податковий кодекс України за яким регулюються відносини відносини, що стосуються сфери податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що повинні бути сплачені в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також характеризується відповідальність, що виникає при порушенні податкового законодавства. Інструкція “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”. Закон України “Про обіг векселів в Україні”. При дослідженні заборгованості суб'єкта господарювання важливим пунктом є дослідження праць науковців з цієї теми. Праці досвідчених вчених, практиків та теоретиків допоможуть чітко оцінити вже напрацьовані здобутки в цій галузі та з їх допомогою вирішити проблему, що може виникнути під час контролю. В дослідженнях є можливість опиратися на наукові розробки таких вчених вітчизняних так зарубіжних вчених як Білик М.Д., Білуха М. Т., Блакита Г. В., Боді З., Бондар М.І., Булкот Г.В., Бутинець Ф.Ф., Ван Бред М.Ф., Верига Ю.А., Вірстюк Н. В., Волошина В. В., Герман Я. Ю., Гнатенко Є. П., Гудзь Н. В., Гура Н.О., Домбровська Н. Р., Дубровська Є.В., Івахненков С. В., Ізмайлова Н.В., Лежненко Л. І., Мікітенко Т.В., Мних Є.В., Назарова К.О., Никонович М.О.,

Олійник О.В., Орищенко М.М., Прохар Н.В., Савицька Г.В., Смачило В.В., Стоун Д., Хітчинг К., Шара Є. Ю..

Визначення понять дебіторська та кредиторська заборгованість є важливим для розуміння та проведення досліджень з цього питання.

Бутинець Ф.Ф. дає наступні трактування цих понять:

1. Дебіторська заборгованість – це сума заборгованостей підприємств на певну дату.
2. Кредиторська заборгованість – це форма розрахунку за товари, роботи чи послуги, що будуть придбані у процесі діяльності суб'єкта господарювання.

Боді 3. трактує поняття наступним чином:

1. Дебіторська заборгованість – це сума грошових коштів, яку покупці повинні виплатити суб'єкту господарювання.
2. Кредиторська заборгованість – це сума грошових коштів, яку суб'єкт господарювання повинен сплатити своїм постачальникам.

Питання контролю заборгованості суб'єкта господарювання важлива тема, яка досліджувалась та була висвітлена у багатьох працях вітчизняних науковців. Так, Білик М.Д. проводить дослідження сутності заборгованості, проблематики її аналізу та внутрішнього контролю. Науковцем запропонована система оцінки дебіторської заборгованості за шістьма ознаками, до яких відноситься: спосіб виникнення, строк погашення, забезпеченості заборгованості, розподіл по контрагентам, ступінь дотримання контрагентами фінансової дисципліни та формами погашення.

Сопком В.В. запропоновано вести аналітичний облік за кожним видом заборгованості окремо. Питання контролю заборгованості займає важливу частку уваги зі сторони держави та спеціальних державних органів та підзрозділів, що намагаються зменшити кількість помилок при виявленні заборгованості, спростити процес контролю та зробити дослідження заборгованості більш відкритим. Цей процес робиться для того, щоб значна кількість молодих спеціалістів мали змогу додати свій внесок у дослідження

такого питання як контроль заборгованості суб'єкта господарювання. Нормативно-правова база базується на законодавчих актах, законах та кодексах, користуючись якими можна без помилок провести аналіз заборгованостей, структурувати їх та надати у зрозумілому та інформативному вигляді керівництву підприємства, яке, в свою чергу базуючись на цих даних приймає правильні управлінські рішення, що ведуть до позитивної тенденції у фінансово-господарській діяльності суб'єкта господарювання.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних засад виникнення заборгованості суб'єкта господарювання характеризує те, що виникнення заборгованості – це природний процес, який відбувається при проведенні фінансово-господарської діяльності суб'єктом господарювання. Заборгованості суб'єкта господарювання поділяються на дебіторську та кредиторську. Всі фінансово-господарські операції, що проводяться суб'єктом господарювання, окрім тих, що збільшують власний капітал, призводять до змін дебіторської або кредиторської заборгованості:

1. Дебіторська заборгованість – це заборгованість певних фізичних або юридичних осіб перед суб'єктом господарювання за роботи, товари чи послуги, яка виникає з попередніх домовленостей та повинна бути погашена в термін, що наданий умовами договору. Поділяється на поточну заборгованість, яка виникає в певному періоді і повинна бути погашена за один операційний цикл, дванадцять місяців з дати балансу та довгострокову, яка виникає не в ході звичайного операційного циклу та буде погашена в строк, що перевищує дванадцять місяців з дати балансу.

2. Кредиторська заборгованість суб'єкта господарювання – це заборгованість підприємства фізичним або юридичним особам, що виникає як результат дій суб'єкта господарювання або подій, що трапились в фінансово-господарській діяльності, які відбулись раніше. Поділяється на поточну, яка буде погашена за один операційний цикл та довгострокову, що з певних причин не може бути погашено за один операційний цикл.

Контроль та аналіз заборгованості суб'єкта господарювання є необхідним для уникнення ситуацій з виникненням довгострокової заборгованості, яка може бути не погашеною. Метою аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості є виявлення суми виправданої і невиправданої заборгованості; зміни за аналізований період, реальність сум дебіторської та

кредиторської заборгованості, причини і давність утворення дебіторської заборгованості.

Початковий аналіз можливо провести використовуючи горизонтальний та вертикальний методи аналізу звітної документації. При проведенні аналізу даних дебіторської та кредиторської заборгованості, існує необхідність до вивчення причин, які призводять до виникнення кожного з видів заборгованості, виходячи з конкретної ситуації, що відбулась у виробничому процесі на підприємстві. Законодавча та наукова база, яка підкріплює процес контролю заборгованості суб'єкта господарювання в Україні є вагомою та детально розробленою, що дозволяє проводити контроль повністю опираючись на законодавство та використовуючи попередні наукові нароби, що були досліджені та розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Ретельний та детальний контроль заборгованості є запорукою позитивної фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, його фінансової стійкості та можливості до подальшого ведення своєї діяльності.

РОЗДІЛ 2.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНOSTІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Еріка»

Дослідження стану організації та методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання проводилось за фактографічними матеріалами ТОВ «ЕРІКА», яке було засновано у 2013 р. Діяльність є регульованою Господарським Кодексом України, Кодексом законів про працю України та іншим чинним законодавством. ТОВ «Еріка» було засновано 10 липня 2001 р. у місті Києві, відповідні реквізити, основні та оборотні активи, баланс, розрахункові рахунки в банку та має право до укладання договорів та угод на території України. Основний вид діяльності підприємства за КВЕД 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля. Метою діяльності ТОВ «Еріка» є отримання прибутку через забезпечення потреб юридичних та фізичних осіб у товарах, постачальником яких є підприємство. Предметом діяльності є оптова та роздрібна торгівля товарами, що відносяться до категорії панчішно-шкарпеткові вироби, одяг. Реалізація товарів здійснюється за цінами, що визначені підприємством самостійно або на договірній основі з контрагентами. Розрахунки з контрагентами виконуються відповідно до умов договору, у порядку встановленому установами банку на розрахунковий рахунок. ТОВ «Еріка» проводить свою діяльність базуючись на принципах повного господарського розрахунку, самостійного фінансування та самостійної окупності, забезпечення фінансових розрахунків та фінансових мотивацій співробітників здійснюється суб'єктом господарювання опираючись на власні засоби, суб'єкт господарювання несе повну відповідальність за результати проведеної ним господарської діяльності та виконання зобов'язань, що були покладені суб'єктом господарювання на

себе, перед контрагентами, банками, державними структурами а також перед працівниками згідно чинному законодавству.

Досліджуючи організаційну структуру ТОВ «Еріка» є можливість дійти до висновку, що структура впроваджена на суб'єкті господарювання при його заснуванні працює відповідно до вимог, які вимагаються видом діяльності суб'єкта господарювання. Оскільки ТОВ «Еріка» за характеристиками відноситься до групи малих підприємств, то занадто розгалуженої структури з великою кількістю відділів не потребує. Загальне керівництво суб'єктом господарювання та прийняття управлінських рішень покладено на директора. Керівники структурних підрозділів проводять свою діяльність керуючись вказівками директора. Кожний відділ виконує обов'язки, які визначені саме для нього та знаходяться у компетенції працівників цього відділу. Звісно, може відбутися делегування зобов'язань або завдань, наприклад між менеджерами та операторами в ситуації, коли менеджер знаходиться у відрядженні або на переговорах з контрагентом, оператор відділу торгівлі може зв'язатися з контрагентом та у межах свої повноважень та обов'язків надати йому необхідну інформацію чи документацію. Звісно, все це відбувається з інформуванням менеджера, стосовно інформації, яка була надана контрагенту. Інформування менеджера запобігає дублюванню виконаних запитів, що надійшли від контрагента. Може виникнути дублювання інформації, що передається між співробітниками та відділами, яке відбувається через людський фактор, але дублювання інформації можна, частково віднести до фактору, який позитивно впливає на робочий процес, оскільки лист або дзвінок може слугувати нагадування про цю інформацію, яка можливо була не доведена до кінцевого користувача, через завантаженість того хто повинен був її надати. Організаційна структура суб'єкта господарювання сформована згідно його потреб та виду економічної діяльності (рис. 2.1).

Рис 2.1 Організаційна структура ТОВ «Еріка», м. Київ

Джерело: узагальнено автором

Підприємство має ознаки лінійно-функціональної структури управління. Керівництво здійснюється директором, якому в свою чергу підпорядковуються керівники відділів та підрозділів, що мають у своєму підпорядкуванні співробітників-виконавців рішень та завдань, які були поставлені керівниками. Така структура має свої переваги, оскільки за кожним підрозділом здійснюється нагляд та керівництво, кожен співробітник виконує поставлені завдання, що контролюється керівником. Між підрозділами існує комунікація, яка призводить до більш ефективного вирішення робочих питань та поставлених завдань.

Для надання детальної характеристики організаційно-економічної діяльності ТОВ «Еріка» доцільним є дослідження основних показників діяльності підприємства за період 2013-2017 рр. До таких показників будуть відноситись:

1. Дохід від реалізації продукції(товарів, робіт та послуг) визначається методом вирахування з валового доходу, тобто виручки від продукції (товарів, робіт, послуг), що була реалізована, відповідних податків, зборів, тощо.
2. Податок на додану вартість визначається як непрямий податок, який входить в ціну товарів, робіт або послуг та який сплачує покупець, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснюється продавцем товарів, робіт та послуг.
3. Чистий дохід від реалізації товарів, робіт та послуг визначається як сума, що є результатом вирахування з доходу від реалізації продукції(товарів, робіт та послуг) відповідних податкових зборів, знижок, тощо.
4. Собівартість реалізованої продукції(товарів, робіт та послуг) складається з виробничої собівартості продукції(робіт, послуг), реалізованої протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат, наднормативних виробничих витрат [П(С)БО 16]
5. Валовий прибуток визначається як загальна сума прибутку, що отримана підприємством в результаті його підприємницької діяльності
6. Рентабельність пояснюється як відносний показник, що несе в собі інформацію про те, наскільки ефективною є фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання.
7. Адміністративні витрати характеризуються, як витрати підприємства, що пов'язані з його управлінням та обслуговуванням
8. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування визначається як сума прибутку або збитку від фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, операційної діяльності, фінансових або інших витрат
9. Фінансові результати від звичайної діяльності після оподаткування визначається як сума прибутку або збитку від фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, операційної діяльності, фінансових або

інших витрат після вирахування з цієї суми всіх відповідних податків та зборів

10. Чистий прибуток визначається як дохід від реалізації товарів (робіт, послуг), що розраховується без урахування до нього акцизного податку, мита, ПДВ, інших непрямих податків та зборів, що повинні бути нараховані відповідно до законодавства України. З чистого прибутку покриваються подальші витрати підприємства.

Аналізуючи основні показники діяльності ТОВ «Еріка» прослідковується позитивна динаміка до збільшення доходу суб'єкта господарювання кожного року за весь період дослідження. Значне зростання спостерігалось між 2013 та 2014 рр. (табл. 2.1). Незначний спад зростання прибутку спостерігався у період між 2015-2016 рр. (див. табл. 2.1) в подальшому прослідковується позитивна динаміка. Для отримання детальної інформації про зміни в оборотних коштах суб'єкта господарювання, існує необхідність дослідити відхилення у період 2013-2017 рр. Дослідження загальної інформації показує позитивну тенденцію у розвитку суб'єкта господарювання та веденні його фінансово-господарської діяльності. Дохід від реалізації продукції ТОВ «Еріка», у 2017 р. зріс на 150, 2 тис. грн., у порівнянні з показником 2013 р., зростання відбулось на 10,57%, що показує позитивну динаміку у проведенні фінансово-господарської діяльності. Зростання цього показника зумовлене збільшенням кількості реалізації продукції, що постачає підприємство, з'явилися нові контрагенти, що збільшують прибуток підприємства закупаючи товари. Показник чистого доходу збільшився до 1256, 96 тис. грн у 2017 р. в порівнянні з 2013 р., коли цей показник становив 1136, 8 тис. грн. До факторів, що сприяли зростанню цього показника можна віднести зростання собівартості сировини, що використовується для виробництва товарів, що постачаються. Збільшення суми коштів, що виділяється на виробничі витрати. Собівартість виробленої продукції, у зв'язку з факторами подорожчання сировини зросла на 295,7 тис. грн (36,5 %). Це зумовлене як і збільшенням суми на саме виробництво так і нарощуванням виробництва.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників виробничо-господарської діяльності ТОВ «Еріка» за 2013-2017 рр

Показник	Рік					Відхилення 2013/2014 рр.		Відхилення 2015/2016 рр.		Відхилення 2013/2017 рр.	
	2013	2014	2015	2016	2017	абс	відн, %	абс	відн, %	абс	відн, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Дохід від реалізації продукції(товарів, робіт та послуг)	1421,0	1488,2	1497, 0	1502,1	1571,2	67,2	4,73	5,1	0,34	150,2	150,2
ПДВ	284,2	297,64	299,4	300,42	314,24	13,44	4,73	1,02	0,34	30,04	10,57
Чистий дохід від реалізації товарів, робіт та послуг	1136,8	1190,5 6	1197, 6	1201,6 8	1256,9 6	53,76	4,73	4,08	0,34	120,16	10,57
Собівартість реалізованої продукції	810,0	1009,2	890,0	1100,2	1105,7	199,2	24,59	210,2	23,62	295,7	36,5
Валовий прибуток	58,0	88,7	61,1	78,4	79,1	30,7	52,93	17,3	28,31	21,1	36,38
Рентабельність, %	0,8	0,8	3,9	4,0	4,1	0,0	0,0	0,1	2,56	0,3	7,89
Адміністративні витрати	31,4	33,5	32,7	33,1	33,7	2,1	6,69	0,4	1,22	2,3	7,32
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	57,2	61,3	63,1	64,5	71,5	4,1	7,17	1,4	2,22	14,3	25,0
Фінансові результати від звичайної діяльності після оподаткування	39,5	44,7	52,58	53,75	59,58	5,2	13,16	1,17	2,22	20,08	50,83
Чистий прибуток	39,5	44,7	52,58	53,75	59,58	5,2	13,16	1,17	2,22	20,08	50,83

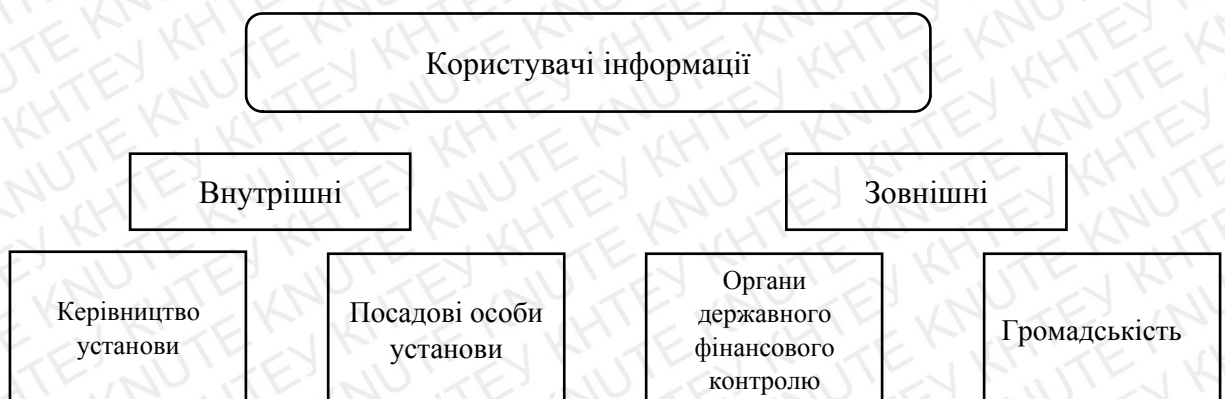
Джерело: бухгалтерська інформація ТОВ «Еріка»

Отже, виходячи з дослідження організаційної структури ТОВ «Еріка» можна відмітити, що суб'єкт господарювання успішно використовує свій потенціал, керівництво підприємством організовано у відповідності до його потреб у веденні фінансово-господарської діяльності. Це показує позитивна динаміка по основним показникам діяльності ТОВ «Еріка» (табл. 2.3). Налагоджені бізнес процеси, методи відбору та формування робочого складу працівників підприємства дозволяють впевнено планувати та реалізовувати завдання керівництва для збільшення прибутку та задоволення потреб контрагентів.

2.2. Оцінка системи бухгалтерського обліку як інформаційної бази аналізу й контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» є законодавчою базою для ведення облікової діяльності суб'єкта господарювання. Цим документом регулюється ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. Віднесення сум по рахунках бухгалтерського обліку відбувається опираючись на план рахунків бухгалтерського обліку. Суб'єктом господарювання самостійно визначається облікова політика підприємства, обирається форма бухгалтерського обліку як певна система реєстрів обліку, порядок та спосіб реєстрації та узагальнення інформації, що відображається в них з дотриманням єдиних засад, що встановлені законом, враховуючи особливості ведення своєї діяльності й технології, що використовуються при опрацюванні облікових даних. Самостійно розробляється та використовується система та форми управлінського обліку, звітності та контролю проведення господарських операцій, визначаються права працівників на підписання бухгалтерських документів, затверджуються правила документообігу і технологію за якою відбувається опрацювання наявної облікової інформації, а також додаткова система рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

Згідно закону ТОВ «Еріка» систематично та послідовно відображає всі господарські операції, що проводяться на підприємстві, які є документально обґрунтовані згідно цього закону. Основними завданнями бухгалтерського обліку на підприємстві є дотримання Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні, облік, аналіз та перевірка наявної інформації про господарську діяльність суб'єкта господарювання, контроль за виконанням завдань виробництва щодо кількості, якості й асортименту, виявлення резервів, що не використовуються, контроль правильності та своєчасності оплати праці, облік, аналіз та контроль операцій з грошовими коштами, контроль рівня рентабельності при виробництві продукції, що реалізовується підприємством, виявлення резервів, що призводять до збільшення виробництва у майбутньому, контроль первинної документації, її наявності, правильності оформлення, своєчасність отримання, формування та організація бухгалтерського обліку на підприємстві. Системою бухгалтерського обліку надається інформація зацікавленим в ній користувачам [33].

Рис. 2.2 Користувачі інформації бухгалтерського обліку

Джерело: [33]

Для повноти надавання інформації, її точності та своєчасності бухгалтерський облік суб'єкта господарювання повинен бути оперативним, надійним та об'єктивним. Проведення дослідження цих показників виконано при використанні спеціальних тестів бухгалтерського обліку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Тести системи бухгалтерського обліку ТОВ «Еріка»

№ пор	Зміст запитання	Варіант відповіді		Примітка
		Так	Ні	
1	Чи достатня кваліфікація працівників бухгалтерії	X		Головний бухгалтер має великий стаж роботи по спеціальності. Працівник, який працює на посаді «Помічник бухгалтера» має досвід роботи по спеціальності
2	Чи існує контроль з боку керівника стосовно молодших співробітників	X		Головним бухгалтером перевіряється робота зроблена його помічником. Помічник головного бухгалтера виконує поточну роботу, звітність готується головним бухгалтером
3	Чи велика плинність працівників у бухгалтерському відділі		X	Плинність працівників не велика, HR-відділ намагається підбирати працівників, які мають намір на довгу працю у компанії
4	Чи відбулись зміни облікової політики в цьому періоді відносно попереднього		X	Облікова політика цілком задовільна та відповідає потребам суб'єкта господарювання та законодавства
5	Чи виконуються процедури контролю достовірності облікової інформації	X		
6	Чи були встановлені недоліки системи бухгалтерського обліку при попередній перевірці		X	
7	Чи розроблений план рахунків бухгалтерського обліку	X		

Закінчення табл. 2.2

8	Чи існує розподіл обов'язків між працівниками бухгалтерського відділу		X	Помічник бухгалтера виконує поточну роботу, всі інші обов'язки виконуються головним бухгалтером
9	Чи покладені на працівників бухгалтерії додаткові зобов'язання	X		Контроль кредиторської заборгованості
10	Чи завжди вчасно до бухгалтерії надходить інформація про зміни у законодавстві	X		Інформація відображується на інформаційних державних сайтах, також суб'єкт господарювання підписаний на спеціальні періодичні видання
11	Чи завжди у відведені строки здається звітність	X		
12	Чи часто бухгалтерія працює після закінчення робочого дня		X	У періоди подання звітності. Зазвичай на цей час припадає активізація контрагентів, тому оберти документів та бухгалтерських операцій збільшуються

Джерело: узагальнено автором з використанням [33, 31]

Проведений тест системи бухгалтерського обліку ТОВ «Еріка» відображує позитивний результат. В цілому система бухгалтерського обліку налагоджена та функціонує у відповідності до покладених на неї очікувань. Звісно, існують певні недоліки, які супроводжують робочий процес. Усунення цих недоліків покращить процес ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. Наприклад, зняття з бухгалтерії обов'язків по контролю кредиторської заборгованості та передача цих обов'язків відділу контролю або особі, що займається контролем на підприємстві, дозволить більш пильно зосередитись на виконанні саме своїх прямих обов'язків.

Бухгалтерія суб'єкта господарювання повинна дотримуватись принципів бухгалтерського обліку. Принципами бухгалтерського обліку є основні заходи, на основі яких повинне здійснюватися функціонування бухгалтерського обліку на підприємстві. В Україні основними принципами бухгалтерського обліку є принципи періодичності, автономності,

безперервності діяльності, історичної (фактичної) собівартості, обачності, нарахування та відповідності доходів та витрат, послідовності, повного висвітлення, превалювання змісту над формою, єдиного грошового вимірника.

Характеристика принципів бухгалтерського обліку в Україні є наступною:

1. Періодичності - Діяльність підприємства поділяється на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності. Фінансова звітність подається з річною періодичністю, проміжна - з квартальною.

2. Автономності - Кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, тобто особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства.

3. Безперервності діяльності - Оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюються, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі. Оцінка майна підприємства при безперервній діяльності та в разі його ліквідації буде різною.

4. Історичної (фактичної) собівартості - Всі активи підприємства оцінюють за історичною вартістю, тобто за вартістю придбання або за чистою реалізаційною вартістю. Якщо чиста реалізаційна вартість менша від історичної собівартості, оцінка визначається виходячи із чистої реалізаційної вартості. Чиста реалізаційна вартість — очікувана ціна реалізації активів за вирахуванням очікуваних витрат. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості визначається як різниця між всією сумою заборгованості та сумою сумнівної заборгованості. Запаси оцінюють до чистою реалізаційної вартості.

5. Нарахування та відповідності доходів і витрат - Методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів та доходів підприємства (наприклад, запаси необхідно оцінювати, але не можна дооцінювати).

6. **Нарахування та відповідності доходів і витрат** - Для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображуються в обліку та звітності у момент їх виникнення, незалежно від дати оплати: надходження або сплати грошових коштів. Зокрема, дохід від реалізації відображується в бухгалтерському обліку за датою відвантаження продукції, а не її оплати (у податковому обліку за датою події, яка відбулася раніше — чи відвантаження, чи оплата).

7. **Послідовності** - Підприємство повинно застосовувати обрану облікову політику постійно (з року в рік). Зміна облікової політики можлива у випадках, передбачених у національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, і має бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності.

8. **Повного висвітлення** - Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі.

9. **Превалювання змісту над формою** - Операції повинні обліковуватись виходячи із їх сутності, а не лише з їх юридичної форми.

10. **Єдиного грошового вимірника** - Вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій у фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці [1].

Метою бухгалтерського обліку є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. Користувачів інформації, що надається бухгалтерським обліком можна розділити на внутрішніх та зовнішніх (рис. 2.2). Внутрішніх користувачів цікавить інформація, що стосується роботи управлінського апарату, рівня прибутковості суб'єкта господарювання, прийняття рішень, що стосуються управління та/або планування, стабільності суб'єкта господарювання, позитивна динаміка до збереження робочих місць, своєчасної та повної

виплати заробітної плати. До внутрішніх користувачів бухгалтерської інформації можна віднести:

1. Власники підприємства – вкладають у підприємство свій власний капітал з метою отримання прибутку від господарської діяльності суб'єкта господарювання. Власників підприємства можна розглядати як основних користувачів інформації, що надається бухгалтерським обліком.

2. Керівники та управлінський персонал – для керівників підприємства, інформація бухгалтерського обліку та фінансової звітності є важливою, оскільки на її основі формуються та впроваджуються рішення з питань управління підприємством. Розподіл коштів та управління ними в короткостроковому та довгостроковому періодах

3. Працівники підприємства – зацікавленість працівників підприємства у інформації, що надається бухгалтерським обліком та відображається у фінансовій звітності опирається на той фактор наскільки суб'єкт господарювання, як роботодавець є платоспроможним та наскільки вчасно будуть виплачені кошти, як то заробітна плата, різні мотивації та інші грошові заохочення.

Група фізичних та/або юридичних осіб, що відносяться до зовнішніх користувачів інформації, що надається бухгалтерським обліком є більш об'ємною, оскільки зовнішніми користувачами інформації є не тільки фізичні та юридичні особи, що зацікавлені у рентабельності та прибутковості суб'єкта господарювання, але й контролюючі та судові органи, що зацікавлені у дотриманні суб'єктом господарювання законів прийнятих на території України, уникненні шахрайства та фінансових махінацій. Зовнішні користувачі інформації бухгалтерського обліку поділяються на тих хто має прямий фінансовий інтерес, не мають прямого фінансового інтересу та користувачів без фінансового інтересу. До зовнішніх користувачів інформації бухгалтерського обліку відносяться:

1. Бізнес партнери суб'єкта господарювання – зацікавленість цієї групи користувачів інформації зумовлена тим, що ведення ділової активності

повинне бути прибутковим для обох сторін. З наданої інформації є можливість зробити висновки про доцільність співпраці з суб'єктом господарювання. Відносяться до групи, що має прямий фінансовий інтерес.

2. Інвестори – зацікавленість цієї групи користувачів інформації, що надається бухгалтерським обліком зумовлена тим, що вкладання своїх власних фінансових коштів у стороннє підприємство може нести певні ризики пов'язані з негативним та збитковим станом суб'єкта господарювання, його низькою динамікою у розвитку та рентабельністю, що зменшується порівняно з попередніми періодами. Вивчення наданої інформації дає змогу прийняти рішення про доцільність або недоцільність вкладання коштів. Відносяться до групи, що має прямий фінансовий інтерес.

3. Банки – під час своєї фінансово-господарської діяльності у суб'єкта господарювання може виникнути потреба у залученні додаткових кредитних коштів, що в свою чергу призводить до звернення до банківських установ, які надають такі види кредитів. Перед надаванням кредиту, банківська установа, проводить перевірку та аналіз того, в якій мірі суб'єкт господарювання є здатним до погашення платежу у строк, що обговорений у контракті. Відносяться до групи, що має прямий фінансовий інтерес.

4. Постачальники – зацікавленість цієї групи зовнішніх користувачів інформації бухгалтерського обліку полягає у інтересі повного та своєчасного отримання оплати за надані товари, роботи та послуги. Відносяться до групи, що має прямий фінансовий інтерес.

5. Покупці та замовники – стабільність підприємства, що постачає товари, роботи та послуги є важливою для цієї групи користувачів інформації бухгалтерського обліку. Відносяться до групи, що має прямий фінансовий інтерес.

6. Органи державного регулювання і контролю – інтерес до інформації бухгалтерського обліку полягає у проведенні контролю стосовно суб'єкта господарювання для своєчасного уникнення та/або виявлення порушень у

веденні бухгалтерського обліку, складанні фінансової звітності. Не мають прямого фінансового інтересу.

7. Податкові органи – контроль за своєчасністю нарахування та сплати податків, що повинні бути здійснені суб'єктом господарювання. Не мають прямого фінансового інтересу.

8. Аудиторські фірми та незалежні аудитори – зацікавленість у інформацію зумовлена тим, що інформація бухгалтерського обліку необхідна для якісного проведення перевірки суб'єкта господарювання. Відносяться до групи без фінансового інтересу.

Бухгалтерський облік ТОВ «Еріка» здійснюється відділом бухгалтерії у особі головного бухгалтера та його асистента та має централізовану форму організації. Відділом бухгалтерії забезпечується дотримання єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, що встановлені на підприємстві складання і подання фінансової звітності у строки, що встановлені законодавчо, організація контролю за правильним відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій, які ведуться суб'єктом господарювання. Відділ бухгалтерії приймає участь в оформленні матеріалів, що пов'язані з нестачею та подальшим відшкодуванням втрат від нестачі, зникнення або крадіжки, псування активів, які належать суб'єкту господарювання.

Правильно організований бухгалтерський облік є точним та вагомим джерелом для отримання інформації стосовно заборгованостей суб'єкта господарювання. Інформація про заборгованість суб'єкта господарювання відображається у Балансі (Звіт про фінансовий стан) та у примітках до фінансової звітності. Також, джерелом інформації про заборгованість, що відноситься до інформації бухгалтерського обліку є первинні документи, що фіксують та підтверджують здійснення господарських операцій суб'єкта господарювання. ТОВ «Еріка» веде реєстр первинної документації у електронному та паперовому вигляді. Первинна документація оформлена згідно правил та норм, що затверджені законом, документ або форма має

назву, дату та місце складання, назву підприємства, яким було складено цей документ, відображення змісту та обсягу господарської операції, а також одиницю виміру цієї господарської операції, посади осіб, що несуть відповідальність за здійснення господарської операції та її правильне оформлення, що відповідає встановленому зразку, особистий підпис, прізвище, ім'я та по батькові особи, якою була здійснена господарська операція. ТОВ «Еріка» складає первинні документи на типових бланках типових, що затверджені Міністерством статистики України, а також на бланках спеціалізованих форм, які затверджені міністерствами і відомствами України. Інформація, що міститься у первинних документах, які обліковуються систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку. Відбувається це шляхом використання подвійного запису та запису цієї інформації на відповідних, взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Інформація, яка відображається на рахунках аналітичного обліку повинна бути відповідною до інформації, що відображена на рахунках синтетичного обліку на кожне перше число місяця. Господарські операції оформлюються у бухгалтерському обліку шляхом використання подвійного запису на рахунках бухгалтерського обліку.

Отже, система бухгалтерського обліку ТОВ «Еріка» побудована у відповідності до всіх законодавчих норм та вимог. Облік ведеться чітко та систематизовано, звітність подається своєчасно. Оформлення та зберігання первинної документації, а також звітів, що надають інформацію про стан заборгованості суб'єкта господарювання, відбувається з дотриманням вимог, які затверджені у законі. Використовуючи надану інформацію бухгалтерського обліку, зовнішні та внутрішні користувачі фінансової звітності та даних бухгалтерського обліку мають можливість швидко та точно оцінити стан заборгованості та прийняти відповідні рішення стосовно неї.

2.3. Оцінка системи внутрішнього контролю ТОВ «Еріка»

Для позитивної динаміки та успішних результатів у функціонуванні суб'єкта господарювання, збільшення рівня його рентабельності, примноження активів та збереження у задовільному стані вже наявних активів, суб'єкт господарювання повинен мати налагоджений та працюючий механізм управління. Внутрішній контроль повинен займати важливу позицію у системі управління підприємством. Важливо мати налагоджену систему контролю, яка може попередити значні витрати суб'єкта господарювання. Оскільки відсутність такої системи може призвести до втрат, що відіграють суттєву роль у фінансових проблемах підприємства, через втрати грошових коштів, активів. Особливо це стосується заборгованостей, адже вчасно непогашена кредиторська заборгованість, в більшості випадків, збільшується за рахунок того, що на неї буде нарахована пеня або інший відсоток кредитором, що надав ці кошти. Подібна ситуація стосується й дебіторської заборгованості, адже вчасно не погашена дебіторська заборгованість несе в собі недоотримані можливості, які планувалося використати на розвиток підприємства, збільшення оборотів торгівлі та погашення кредиторської заборгованості. Правильно організована система внутрішнього контролю суб'єкта господарювання визначає всі внутрішні правила та процедури контролю, що запроваджені відповідним підрозділом та керівником підприємства дає змогу забезпечити стабільність підприємства, ефективність його діяльності, правильне та раціональне використання наявних активів суб'єкта господарювання, їх збереження, запобігання та виявлення помилок, повнота, точність та своєчасність інформації бухгалтерського обліку та фінансової звітності. До основних

елементів, які повинні бути присутні у системі внутрішнього контролю суб'єкта господарювання відносяться:

1. Наявність працівників, що мають відповідну кваліфікацію та є компетентними. Має чітко визначені посадовою інструкцією права та обов'язки.
2. Між відповідними працівниками та підрозділами розподілені обов'язки за якими вони формують інформацію, щодо внутрішніх заборгованостей.
3. Проведення необхідних процедур, що відбуваються під час здійснення господарських операцій.
4. Фізичний контроль за активами та документацією, що є наявними на підприємстві.
5. Документація складається своєчасно.
6. Чітко та організовано сформована система контролю заборгованостей.

На ТОВ «Еріка» сформована система внутрішнього контролю при якій відповідна особа несе відповідальність за свою частину робочого процесу. Кредиторська заборгованість контролюється відділом бухгалтерії, що передає звіти та інформацію по стану кредиторської заборгованості керівнику підприємства, який тримає на контролі погашення цих сум. Контроль відбувається засобами проведення звірок, формування відповідних первинних документів, рахунків та рознесення сум на відповідні рахунки бухгалтерського обліку. Проводиться регулярний аналіз наявної кредиторської заборгованості для її своєчасного погашення. Дебіторська заборгованість контролюється менеджерами, що закріплені за кожним з контрагентів. До кожного з контрагентів застосовується своя особлива політика проведення контролю заборгованості. Вибір шляху та методів контролю дебіторської заборгованості контрагентів обирається менеджером та керівництвом опираючись на репутацію контрагента, результати попередньої співпраці з ним. Для ефективного контролю дебіторської заборгованості ТОВ «Еріка» планує та проводить ряд заходів, що спрямовані

на мінімізацію непогашення дебіторської заборгованості та ефективного управління нею. До таких заходів відносяться:

1. Рознесення сфер відповідальності по контролю заборгованості на працівників, які відповідають за цих контрагентів та цей регіон.
2. Регулярний та детальний аналіз дебіторської заборгованості.
3. Аналіз та звірка дебіторської заборгованості з попередніми періодами для прослідкування динаміки її погашення, переведення до категорії сумнівна або безнадійна.
4. Визначення максимальної суми дебіторської заборгованості, що може виникнути у контрагента та встановлення межі за яку непогашена дебіторська заборгованість не повинна переходити.

В кінці кожного місяця проводиться звірка між ТОВ «Еріка» та контрагентами через акт взаєморозрахунків, який формується бухгалтерією на основі сум, що були внесені контрагентами на розрахунковий рахунок суб'єкта господарювання, як оплата за товари. В акті відображені операції з відвантаження товарів, суми на яку було відвантажено товар, оплати, що були здійснені контрагентом та сальдо на початок та кінець періоду за який формується акт взаєморозрахунків. По сформованим актам відбувається звірка і при відповідності сум оборотів та сум залишків відбувається підписання актів зі сторони бухгалтерії ТОВ «Еріка» та бухгалтерії контрагента. Оригінали актів взаєморозрахунків з підписами та мокрими печатками зберігаються в бухгалтерії контрагента та в бухгалтерії ТОВ «Еріка». Менеджери передають інформація керівнику відділу продажу, який тримає її на контролі. Також, звірки можуть проводитись не в кінці місяця, а по необхідності. Наприклад, при великій дебіторській заборгованості контрагента, необхідно контролювати своєчасність сплати ним за певне відвантаження товару, коли заборгованість контрагента перевищує строк її погашення, але покупець продовжує робити закупки товарів, що постачаються підприємством, існує необхідність приділити більшу увагу умовам співпраці з саме цим контрагентом та вжити необхідних заходів. До

таких заходів можна віднести призупинення співпраці, проведення додаткових переговорів з залученням керівництва, як відділу так і самого підприємства в цілому. Внутрішній контроль здійснюється на всіх рівнях підприємства, що дає змогу забезпечити його більшу точність, вчасність погашення, розробити ефективніші методи контролю заборгованості. Також, на підприємстві присутні наступні елементи контролю заборгованостей. До елементів контролю дебіторської заборгованості відносяться:

1. Вимога затверджувати можливість відвантаження певним контрагентам. Оскільки відвантаження може бути здійснено контрагенту, що має негативну тенденцію у погашенні дебіторської заборгованості, а в даний момент ще й має великий борг перед підприємством.

2. Перевірка умов поставки та оплати, що включені у договорі з контрагентом.

3. Рахунок на оплату повинен збігатися с сумою, що вказана в накладній, для уникнення блокування оплати зі сторони покупця.

4. Повинні бути призначені відповідальні особи за оплати, відвантаження та формування документації.

5. Реєстрація всіх операцій з продажу та отримання грошових коштів повинна відображатись у відповідних регістрах.

6. Перевірка кожного з виставлених рахунків, для коректного відображення у подальшому сум, що надійшли та сум на які сформований рахунок.

7. Перевірка сум, що надійшли від контрагента. Чи збігаються вони з дебіторською заборгованістю та рахунком-фактурою, який був виставлений покупцеві.

До елементів контролю кредиторської заборгованості відносяться:

1. Затвердження рахунку-фактури. Керівник підприємства затверджує формування зобов'язання. Ризики в цьому випадку характеризуються тим, що після підтвердження керівником оплати та її подальшого здійснення, може відбутися недопоставка замовлених товарів, робіт чи послуг.

2. Зіставлення рахунку-фактури з накладною на постачання, що дає змогу зробити коректний платіж. Може виникнути ситуація, що рахунок-фактура був сформований, а після цього відбулося коригування накладної на поставку й через невідповідність зробленої оплати та зобов'язання може виникнути як переплата, так і борг на який у майбутньому буде нараховуватись пеня.

3. Контроль, групування та зберігання вже оплачених рахунків, що дає змогу уникнути повторної оплати зобов'язання.

4. Підготовка рахунків однією особою з подальшим їх підписом та оплатою. Іншою особою, що дає змогу зробити звірку оплачених коштів та уникнути помилок.

5. Вимога оригіналів документів з підписом відповідальної особи, що склала документ та печаткою суб'єкта господарювання.

Отже, контроль заборгованостей ТОВ «Еріка» організований на належному рівні. Кожен зі співробітників несе відповідальність за свою частину роботи у контролі заборгованості та звітує перед своїм керівником, що сприяє покращенню ситуації, виробленню більш правильних та ефективних рішень, щодо погашення заборгованостей. Звісно, можуть виникати проблеми з погашенням заборгованостей зі сторони контрагент. Причиною можуть бути різні форс-мажорні обставини, як то затримка коштів через проблеми у банку через який відбувається переведення коштів, не отримання належного прибутку контрагентом, що в свою чергу призводить до ситуації, коли у контрагента просто немає коштів для вчасного погашення заборгованості. Такі ситуації розглядаються відповідальним менеджером та керівником менеджера й стосовно ситуації виробляється відповідне рішення, яке базується на репутації боржника. Ситуація з погашенням кредиторської заборгованості самого суб'єкта господарювання може відбуватися з подібних причин, що і у кредитора, також сюди можна віднести відсутність коштів через невчасно погашену дебіторську заборгованість та відсутність спеціального резерву для погашення заборгованості.

2.4. Організаційно-інформаційна модель контролю заборгованостей суб'єкта господарювання

Фінансова звітність та дані бухгалтерського обліку є інформаційними джерелами, використовуючи які проводиться контроль дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «Еріка». Метою проведення аналізу заборгованостей суб'єкта господарювання є контроль та збір інформації про існуючі заборгованості на підприємстві. Подальшого використання цієї інформації є актуальним, як для керівництва підприємства так і для інших користувачів цієї інформації. Актуальність та своєчасність цих даних дає змогу вірно оцінити ситуацію, що виникла з заборгованостями підприємства, як кредиторською так і дебіторською, що в свою чергу дає змогу прийняти вірні управлінські рішення з вигодою для підприємства, мінімізувати збитки, які можуть виникнути при невчасному погашенні заборгованості.

Фінансова звітність характеризується як сукупність всіх форм звітності, що складаються за даними фінансового обліку. Основною метою складання фінансової звітності є надання внутрішнім та зовнішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан а зрозумілому та зручному вигляді, що сприяє прийняттю вірних управлінських рішень та рішень про співпрацю або вкладання коштів. Фінансова звітність складається опираючись на Положення (стандарти) бухгалтерського обліку [1,2,3]. Фінансова звітність характеризується як бухгалтерська звітність в якій міститься інформація про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів суб'єкта господарювання за звітний період. Мета складання фінансової звітності - це надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів суб'єкта господарювання. Складовими фінансової звітності є баланс,

звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та приміток до цих звітів. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства повинен бути складений на кінець останнього дня звітного періоду. Користуючись даними фінансових звітів є можливість не тільки оцінити стан заборгованостей на теперішній момент часу, а й зробити аналіз, щодо позитивної або негативної динаміки, порівнявши звіти за теперішній та попередній періоди. Вагомим джерелом для отримання інформації, що буде використана для аналізу заборгованостей суб'єкта господарювання є бухгалтерський баланс (Звіт про фінансовий стан). Бухгалтерський баланс включає в себе найбільше інформації, що може бути використана для аналізу стану заборгованостей. Мета складання балансу несе в собі надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства користувачам на звітну дату. До балансу включаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. Підсумок активів дорівнює сумі зобов'язань та власного капіталу. Актив отримують відображення в балансі при виконанні умови, що його оцінка може бути достовірно визначена і в майбутньому очікується отримання економічних прибутків, що пов'язаних з використанням цього активу. Зобов'язання отримують відображення в балансі, при умові, що вони можуть бути достовірно оцінені й отримати визначення, а також існує ймовірність зменшення економічних прибутків у майбутньому внаслідок того, що зобов'язання буде погашеним. Власний капітал відображається в балансі одночасно з відображенням активів або зобов'язань, які призводять до його зміни. Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період. Звіт про фінансові результати включає в себе три розділи:

1. Фінансові результати – в цьому розділі виділяються показники, які дають змогу визначити фінансовий результат від надзвичайної та звичайної

діяльності з розподілом її на операційну, інвестиційну і фінансову. Витрати від операційної діяльності подані за функціональною належністю – виробництво, управління, збут. Собівартістю реалізованої продукції є виробнича собівартість реалізації. Решта витрат є іншими операційними, адміністративними, збутовими.

2. Елементи операційних витрат – цей розподіл дає можливість проаналізувати структуру витрат на виробництво, управління і збут та інших операційних витрат за економічними елементами.

3. Розрахунок показників прибутковості акцій – цей розділ заповнюється лише акціонерними товариствами.

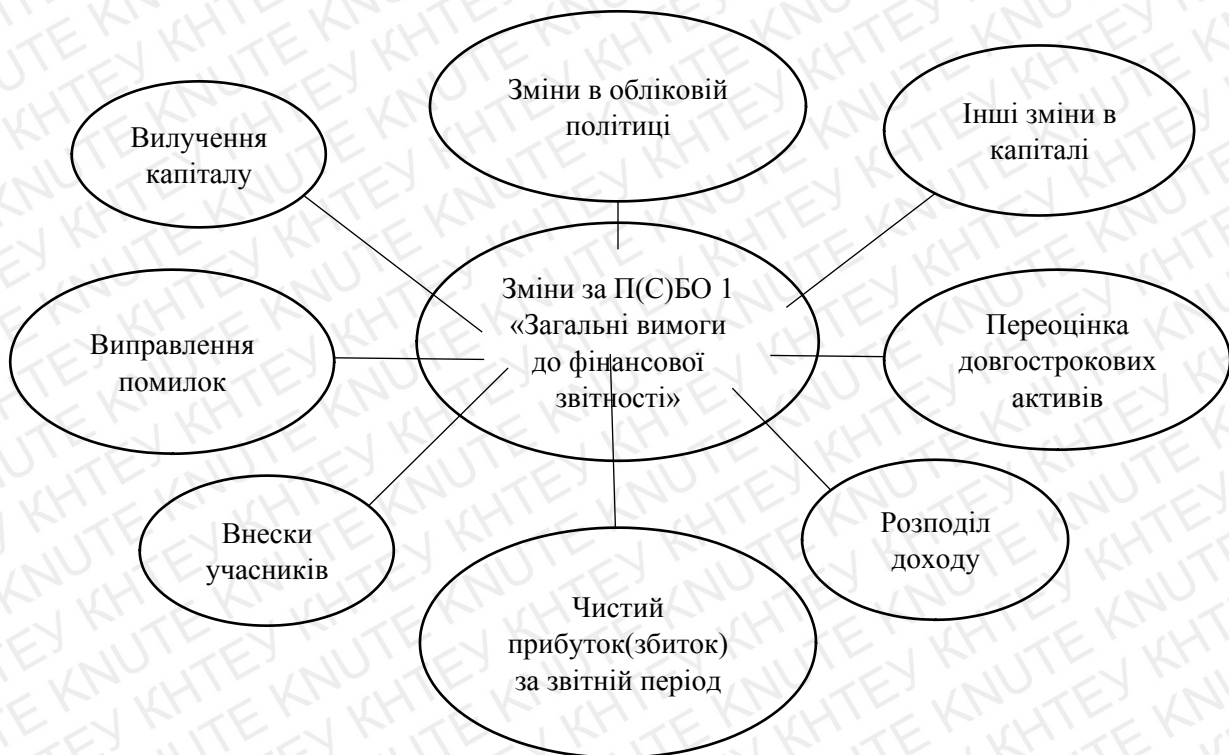
Звіт про рух грошових коштів надає користувачам повну, правдиву та неупереджену інформацію про зміни, що сталися у сумах грошових коштів підприємства та їх еквівалентах за звітний період. Звіт про рух грошових коштів відображує інформацію, що стосується руху грошових коштів протягом звітного періоду в результаті проведення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. При проведенні операцій з грошовими коштами, що стосується різних видів фінансово-господарської діяльності підприємства, суми грошових коштів необхідно проводити відповідно до видів діяльності по яким були рухи грошових коштів. Зміни грошових коштів, що були проведені всередині підприємства не включаються до складу звіту про рух грошових коштів. Суми на які відбувається коригування прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, що відбулося в результаті операційної діяльності, що була проведена суб'єктом господарювання:

1. Зміни запасів, дебіторської та кредиторської заборгованостей, що пов'язана з операційною діяльністю, яка відбувалась протягом звітного періоду;

2. Суми, що є наведеними в негрошових статтях;

3. Суми, що є наведеними в статтях, що пов'язані з рухом грошових коштів у результаті проведення інвестиційної та фінансової діяльності.

Аналізуючи зміни у статтях розділу балансу, що мають назви “Необоротні активи” та “Поточні фінансові інвестиції” можна визначити рух грошових коштів, що відбувся у результаті інвестиційної діяльності. Рух грошових коштів, що відбувався у результаті фінансової діяльності суб’єкта господарювання визначається розглядаючи зміни у статтях балансу за розділом “Власний капітал” та відповідних статтях, що пов’язаних з фінансовою діяльністю, у розділах балансу, таких як “Забезпечення наступних витрат та платежів” та “Довгострокові зобов’язання”. Звіт про власний капітал складається з метою розкриття інформації про зміни, що відбулися у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Звіт про власний капітал складається відповідно до вимог П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Рис 2.2 Зміни, що відображає Звіт про власний капітал(За П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»)

Джерело: узагальнено автором на основі [9]

При проведенні дослідження фінансових звітів важливим є використання горизонтального та вертикального аналізу фінансової звітності.

При горизонтальному аналізі відбувається порівняння кожної позиції, що відображена у звітності, з попереднім періодом. При вертикальному аналізі відбувається дослідження результату кожного з фінансових показників, це дослідження відображає вплив кожної з досліджуваних сум на кінцевий результат.

Доцільним буде розробити та впровадити організаційно-інформаційну модель аналізу контролю заборгованості на ТОВ «Еріка».

Таблиця 2.3

Організаційно-інформаційна модель аналізу контролю заборгованості на ТОВ «Еріка»

Елемент моделі 1	Характеристика 2			
Мета аналізу	Оцінка власних можливостей до погашення наявних зобов'язань та оцінка можливості погашення дебіторської заборгованості контрагентами. Аналіз ризиків поточної заборгованості. Виявлення у складі заборгованості проблемних сум. Розробка оптимальної політики, спрямованої в напрямі прискорення розрахунків й зниження ризику непогашення заборгованості.			
Завдання аналізу	Оцінювання величини, структури та динаміки заборгованості за видами з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу. Дослідження структури заборгованості за строками утворення з метою з'ясування стану платіжної дисципліни. Комплексне оцінювання заборгованості за системою відносних показників			
Об'єкт аналізу	Фінансовий стан підприємства			
	Ліквідність та платоспроможність	Фінансова стійкість	Власники підприємства	Зовнішні користувачі інформації
Суб'єкт аналізу	Відділ бухгалтерії	Керівники підрозділів	Власники підприємства	Зовнішні користувачі інформації
Інформаційне забезпечення	Зовнішня інформація		Внутрішня інформація	
	Нормативно-довідкова		Облікова, звітна, поза облікова	

Закінчення табл. 2.3

Методичні прийоми обробки первинної інформації	Економіко-логічні методи	Економіко-математичні методи
	Групування, порівняння, розрахунок відносних показників, розрахунок середніх показників, деталізація, елімінування, методи детермінованого факторного аналізу	Методи кореляційно- регресійного аналізу, методи моделювання фінансових показників
Система економічних показників аналізу заборгованості і	Абсолютні вартісні показники	Відносні показники
	Поточні зобов'язання	Структура заборгованості, динаміка заборгованості, показники інтенсивності процесів (коефіцієнти ліквідності, рентабельності, витратомісткості, фінансової стійкості)
Узагальнення і реалізація результатів аналізу заборгованості і	Узагальнення результатів	Реалізація результатів
	Систематизація інформації, оцінка поточної та довгострокової заборгованості, розробка заходів щодо поліпшення обліку заборгованості, оформлення результатів аналізу та передача їх керівнику для подальшої реалізації	Оцінка варіантів заходів поліпшення обліку заборгованості, вибір оптимального варіанту заходів щодо поліпшення обліку поточної кредиторської заборгованості, прийняття рішення щодо реалізації обраного варіанту заходів, доведення прийнятого рішення до виконавців, визначення термінів і забезпечення контролю за виконанням прийнятих управлінських рішень

Джерело: удосконалено автором на основі [46]

Розроблена модель аналізу контролю заборгованості (табл. 2.3) дозволяє ефективно контролювати процеси виникнення та погашення дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. Чітко визначена мета дає змогу зосередитись саме на тих пунктах, що є важливими для перевірки та контролю, не розсіюючи увагу на інші аспекти, які можуть бути проконтрольовані іншими працівниками підприємства. Чітко визначене завдання контролю заборгованості, пункти якого, будуть досліджені формує план, який може бути використаним не тільки особою, яка розробила ці методичні рекомендації, а й помічником контролера без шкоди процесу. Об'єктом аналіз є фінансовий стан підприємства, що оцінюється за такими показниками як ліквідність та платоспроможність, де ліквідність характеризується як можливість суб'єкта господарювання по мірі необхідності перетворювати свої активи у грошові кошти з метою погашення зобов'язань, розраховується як сума грошових коштів та їх еквівалентів поділена на поточні зобов'язання, до результату додається сума доходів майбутніх періодів.

Платоспроможність – це здатність суб'єкта господарювання сплачувати свої зобов'язання. Фінансова стійкість – це стан суб'єкта господарювання, який показує його фінансову незалежність та можливість проводити свою фінансово-господарську діяльність. До суб'єктів аналізу відноситься відділ бухгалтерії, де обертається інформація про наявну заборгованість, як дебіторську так і кредиторську та керівники підрозділів, що мають актуальну інформацію стосовно заборгованості та можуть надати її внутрішньому контролеру у найкоротші строки. Інформаційне забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання повинне бути точним та своєчасним, ці фактори зумовлюють те наскільки правильними будуть отримані результати та наскільки ефективними будуть рішення прийняті на основі поданих результатів. Для забезпечення точного та неупередженого контролю, інформацію, що перевіряється потрібно брати з різних джерел. Такий підхід дозволяє розглянути заборгованість не тільки зі сторони

суб'єкта господарювання, а й оцінити ситуація зі сторони контрагента чи держаних контролюючих органів. При знаходженні розбіжності показників виникають негативні ситуації, які потрібно проаналізувати та оформити результати, ці результати будуть передані керівникам відділів та директору підприємства для усунення виявлених ситуацій та розбіжностей.

Для обробки первинної інформації, яка була отримана внутрішнім контролером використовуються наступні методичні прийоми обробки:

1. Економіко-логістичні до яких відносяться: групування, порівняння, розрахунок відносних показників, розрахунок середніх показників, деталізація, елімінування, методи детермінованого факторного аналізу

2. Економіко-математичні: Методи кореляційно-регресійного аналізу, методи моделювання фінансових показників

Узагальнення результатів, після їх розрахунку та дослідження є важливим етапом аналізу, оскільки правильно розраховані та оформлені результати сприяють прийняттю вчасних, швидких та правильних рішень з питань, що виникають по заборгованості. В будь-якій ситуації на підприємстві прийняття швидких рішень зумовлює позитивний результат та дозволяє не доводити ситуації до критичної межі, що принесе збитки суб'єкту господарювання. Після узагальнення, інформація передається керівнику суб'єкта господарювання, який разом з керівниками відділів, що мають компетенцію у цьому питанні, приймає управлінське рішення. Від точності та вчасності подання інформації залежить те наскільки правильним буде прийняте рішення та які позитивні, або негативні наслідки це рішення може принести суб'єкту господарювання.

Отже, бухгалтерський облік на ТОВ «Еріка» організований чітко та правильно. Використовуючи розроблену модель аналізу та контролю заборгованості можна покращити процес контролю, зробити його більш систематизованим та регулярним. Вчасне та регулярне проведення аналізу та контролю заборгованості формує у керівництва впевненість у тому, що ризик у цій частині діяльності суб'єкта господарювання буде мінімізований. Цей

контроль, а також введення посади внутрішнього контролера дозволить перекинути обов'язки, що пов'язані з контролем з бухгалтерії та, частково, зняти цю відповідальність з менеджерів. Звісно, повністю зняти відповідальність за дебіторську заборгованість з менеджерів підприємства не є правильним, оскільки саме вони постійно співпрацюють з клієнтами та мають найактуальнішу інформацію. Проте, частина обов'язків, що будуть пов'язані з аналізом та контролем, дебіторської заборгованості може бути покладена на внутрішнього контролера, який повністю зосередиться на цьому питанні та дозволить менеджерами приділяти більшу увагу своїм прямим обов'язкам.

Висновки до розділу 2

Отже, проведене дослідження інформаційного забезпечення контролю заборгованості суб'єкта господарювання характеризує наявність та доступність інформації для внутрішнього контролера. Організаційна структура ТОВ «Еріка» побудована у відповідності з потребами до ведення фінансово-господарської діяльності, має ознаки лінійно-функціональної структури управління. Керівництво здійснюється директором, якому в свою чергу підпорядковуються керівники відділів та підрозділів, що мають у своєму підпорядкуванні співробітників-виконавців рішень та завдань, які були поставлені керівниками. Така структура має свої переваги, оскільки за кожним підрозділом здійснюється нагляд та керівництво, кожен співробітник виконує поставлені завдання, що контролюється керівником. Між підрозділами існує комунікація, яка призводить до більш ефективного вирішення робочих питань та поставлених завдань. Організаційно-економічна діяльність ТОВ «Еріка» була досліджена за групою основних показників за якими проводиться фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання: дохід від реалізації продукції (товарів, робіт та послуг), податок на додану вартість, чистий дохід від реалізації товарів, робіт та послуг, собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт та послуг), валовий прибуток, рентабельність, адміністративні витрати, фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, фінансові результати від звичайної діяльності після оподаткування, чистий прибуток. Аналіз основних показників діяльності ТОВ «Еріка» показує позитивну динаміку до збільшення доходу суб'єкта господарювання кожного року за весь період дослідження. Опираючись на ці результати є можливість дати позитивну оцінку процесу ведення фінансово-господарської діяльності ТОВ «Еріка». Однією зі складових, що зумовлюють ведення позитивної діяльності суб'єкта господарювання є добре налагоджена система внутрішнього контролю заборгованості, яка включає в себе такі елементи, як:

1. Наявність працівників, що мають відповідну кваліфікацію та є компетентними. Мають чітко визначені посадовою інструкцією права та обов'язки.
2. Між відповідними працівниками та підрозділами розподілені обов'язки за якими вони формують інформацію, щодо внутрішніх заборгованостей.
3. Проведення необхідних процедур, що відбуваються під час здійснення господарських операцій.
4. Фізичний контроль за активами та документацією, що є наявними на підприємстві.
5. Документація складається своєчасно.
6. Чітко та організовано сформована система контролю заборгованостей.

Фактором, що призведе до удосконалення системи внутрішнього контролю є впровадження до штату працівників спеціаліста з внутрішнього контролю заборгованості, що дозволить перерозподілити обов'язки робітників та зменшити навантаження на них. Такий крок дозволить покращити процес роботи в цілому та процес виконання своїх обов'язків працівниками.

РОЗДІЛ 3.

СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ КОНТРОЛЮ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Стан та напрями удосконалення організації аналізу контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Дослідивши питання аналізу контролер підходить до розробки узагальнюючого документу, що показує стан дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання та містить рекомендації, що покращення роботи з нею.

Дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання займає важливе місце в системі контролю заборгованості суб'єкта господарювання та дає змогу дослідити стан в якому знаходяться заборгованості. Мета аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості – це визначення розмір цих заборгованостей, їхнього складу, структури та динаміки. Також, доцільним є виявлення впливу розрахунків по заборгованостях на фінансовий стан суб'єкта господарювання. При проведенні аналізу використовують інформацію, що міститься у Балансі підприємства, а також додатками до фінансової звітності. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості характеризує те наскільки підприємство фінансово стабільне та платоспроможне. На початку аналізу потрібно порівнюється співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей на початок та кінець періоду, що дає змогу оцінити позитивну чи негативну динаміку. При подальшому аналізі дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання досліджується їх структура, що несе в собі збір та структурування інформації, щодо контрагентів стосовно яких виникла заборгованість. Після отримання необхідної інформації потрібно проаналізувати суми, які виникли стосовно суб'єкта заборгованості в звітному періоді. Після проведення дослідження

сум заборгованостей поточного звітнього періоду, необхідно провести розрахунок середньої суми заборгованості, що існувала стосовно цього контрагента у попередніх періодах, а також розрахувати середній строк в який ця заборгованість була погашена. Це потрібно для порівняння заборгованостей попереднього періоду з заборгованостями поточного періоду та виявлення динаміки виникнення та погашення заборгованостей. Важливо, при аналізі заборгованостей звертати увагу на строки погашення, тобто який відсоток заборгованостей був прострочений та виявити причини, які призвели до цієї події. Відповідальна особа, при перевірці заборгованостей, повинна дослідити та відобразити своєчасний, повний та точний рух грошових коштів суб'єкта господарювання. Аналіз заборгованостей суб'єкта господарювання повинен включати в себе оборотність дебіторської та кредиторської заборгованостей, динаміку та структуру заборгованостей, а також аналіз того наскільки платоспроможним є контрагент та фінансову стійкість самого підприємства.

Ефективність контролю дебіторської заборгованості передбачає розподіл на окремий облік двох основних її видів: непростроченої і простроченої. Непрострочена дебіторська заборгованість характеризується, як сума коштів, що не сплачені контрагентом суб'єкту господарювання за зобов'язаннями, терміни виконання яких на даний момент складання балансу не настали. Непрострочена заборгованість отримується суб'єктом господарювання при належному виконанні боржником своїх обов'язків, що зазначені у контракті або домовленості. Непрострочена дебіторська заборгованість є реальною до події її повернення боржником. Прострочена дебіторська заборгованість характеризується, як сума коштів, що не сплачені контрагентом суб'єкту господарювання за зобов'язаннями, термін погашення яких на момент складання балансу наступили і порушені дебіторами. Для отримання інформації по дебіторській заборгованості, буде доцільним, проведення інвентаризації розрахунків з контрагентами, інвентаризація повинна бути обов'язково проведена перед складанням річного звіту. Для

повноти контролю та достовірності інформації з розрахунків з контрагентами однієї інвентаризації буде недостатньо, оскільки проблеми з контрагентами можуть виникати протягом звітного року. Основним засобом контролю стану дебіторської заборгованості є регулярна звірка взаєморозрахунків з контрагентами, що проводиться відповідальними особами, у випадку ТОВ «Еріка» відповідальними менеджерами. Для більш детального та глибокого контролю дебіторської заборгованості, можна проводити подібну звірку після, або перед кожною оплатою, що відбувається зі сторони дебітора. Це дозволить контролювати заборгованість постійно, оскільки інформація буде досліджуватись частіше, нагадування про заборгованість будуть постійно виникати, як перед менеджером так і перед клієнтом, що дозволить не загубити, якусь суму, а в ситуації, коли виявлено розбіжність – знайти та усунути її якнайшвидше. Мотивація менеджерів з продажу залежить від сум, що були оплачені контрагентом, тобто погашеної дебіторської заборгованості та сум на які було відвантажено продукцію, тобто збільшення дебіторської заборгованості. Звісно, беручи до уваги людський фактор, погашення дебіторської заборгованості за рахунок активної праці менеджерів, може бути виконано не в повному обсязі, у зв'язку з різними обставинами. Тому, для більш ефективного реалізації системи погашення дебіторської заборгованості потрібен комплексний підхід, який нарівні з використовуваними способами і методами мотивації менеджерів включає в себе, також організаційні заходи, пов'язані з фінансовим контролем. Створення окремого підрозділу, який займається саме контролем заборгованостей є доцільним та призведе до значних покращень у ситуації контролю заборгованості. Менеджмент отримає більше часу для ведення своєї основної діяльності з продажу товарів та погашення заборгованості, адже за виникненням, погашення та простроченням, а також виявленням причин за якими відбулись ці події буде слідкувати спеціальна, компетентна людина. Така ж ситуація буде стосуватися й бухгалтерії, яка контролює кредиторську заборгованість суб'єкта господарювання. Введення підрозділу

або особи, що буде займатися контролем кредиторської заборгованості, дозволить бухгалтерії зосередити свою увагу на інших бухгалтерських процесах та операціях. Зі сторони керівництва, такий крок може виглядати не вигідним для підприємства, адже це несе додаткові витрати, що пов'язані з введенням в штат нового співробітника та виділенням коштів на виплату цьому співробітнику заробітної плати. В даному випадку контрольні заходи, що будуть проводитись цією особою або підрозділом по роботі з заборгованістю, дадуть змогу компанії більш точно та вірно розпоряджатися своїми грошовими коштами та будувати плани, стосовно непогашеної дебіторської заборгованості. Заходи, що будуть застосовані на підприємстві стосовно контролю заборгованості, умовно можна поділити на заходи організаційного характеру і заходи, що спрямовуються на оцінку різних показників заборгованості. Організаційні заходи потрібні для організації процесу контролю та аналізу. Налагодження процесу приносить вагомі результати, які помітні одразу після всебічного налагодження процесу. До організаційних заходів можна віднести:

1. Призначення відповідальної особи за контроль заборгованості в компанії.
2. Регулювання суми дебіторської заборгованості повинне бути пов'язане з системою мотивації менеджерів, для отримання ними бонусів за виконання запланованого погашення заборгованості.
3. Встановлення дат або періодів в яких буде проводитись контроль заборгованості суб'єкта господарювання.
4. Особа, відповідальна за контроль заборгованості на підприємстві повинна бути підпорядковано директору, для уникнення на неї впливу.
5. Контроль за виконанням погашення заборгованості пов'язати з відвантаження товарів. Не робити відвантаження при заборгованості, що не має динаміки. Контролювати строки погашення, що затверджені в договорі.
6. Встановлення граничної суми на яку може збільшуватись заборгованість. Контролювати цю суму та не доводити до максимальної

цифри. При виникненні заборгованості, що перевищує вказаний ліміт, сповістити керівників для формування подальшого плану дій, щодо цієї заборгованості.

Звісно, в процесі впровадження організаційних заходів, можуть виникнути низка проблем та робочих моментів. Виникнення цих ситуацій пов'язане зазвичай з людським фактором або внутрішніми негараздами підприємства. До людського фактору можна віднести супротив контрагентів до проведення звірок, надання неповної інформації, втрата контрагентом потрібних даних за попередні періоди. Недостатня мотивованість менеджерів до виконання своїх обов'язків. Також, можуть відбутися помилки при формуванні документів з подальшою розбіжністю інформації та сум у документах та товарам або грошових коштах по факту.

Аналітичні заходи потрібно планувати опираючись на вид заборгованості. Звісно, існує можливість створити єдиний шаблон та досліджувати заборгованість за ним, змінюючи лише вид заборгованості(дебіторську або кредиторську), але такий шлях дослідження та контролю заборгованостей не відобразить повної ситуації. Тому, доцільним є сформуванню комплекс аналітичних заходів для дебіторської та кредиторської заборгованостей окремо.

Стосовно дебіторської заборгованості доцільним буде вживати такі процедури аналізу та контролю:

1. Відслідковувати динаміку погашення дебіторської заборгованості. Кожного місяця робити аналіз погашення заборгованості. Такий аналіз допоможе спланувати приблизну суму, що виникне по дебіторській заборгованості у наступному місяці. Аналізувати погашення кредиторської заборгованості. Після аналізу дослідити причини непогашення, затримки чи прострочення погашення кредиторської заборгованості. Виявлення та усунення цих причин, допоможе уникнути проблем з кредиторською заборгованістю у майбутньому.

2. Досліджувати та контролювати коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості. Цей коефіцієнт дає зрозуміти динаміку погашення дебіторської заборгованості – перетворення її у грошові кошти. Правильним буде порівняння коефіцієнта оборотності з середньогалузевими коефіцієнтами та значеннями коефіцієнта компанії за попередні періоди. Також, важливо порівнювати коефіцієнти оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей. Порівняння надає змогу зіставити погашення своїх заборгованостей із заборгованостями, що суб'єкт господарювання надає контрагентам.

3. Формування разом з менеджерами та керівником відділу графіку погашення сум дебіторської заборгованості. Цей графік дає змогу спланувати час та дату погашення заборгованості. Також, для менеджерів ця таблиця буде орієнтиром, на який час потрібно обговорити з контрагентом погашення заборгованості. Завчасно попередити контрагента, щоб він підготував, до запланованої дати відповідну суму.

4. Розраховувати показник тривалості обороту дебіторської заборгованості для аналізу її оборотності, цей показник, також, має назву термін кредитування. Орієнтуючись на результат, що дає показник тривалості обороту дебіторської заборгованості, є можливість розрахувати приблизні строки погашення дебіторської заборгованості.

5. Збирання та групування інформації стосовно динаміки перебігу заборгованості. Розподіл заборгованостей по групам: дійсна, сумнівна, безнадійна, по кожному з контрагентів. Такий розподіл дає змогу наочно контролювати зміни заборгованості та вчасно вживати заходів, для уникнення проблем з дебіторською заборгованістю.

6. Формування, в кінці кожного місяця, звіту по заборгованостям, динаміці їх погашення або затримки. Подання такого звіту керівництву та керівнику підрозділу, дасть змогу докладніше бачити ситуацію з дебіторською заборгованістю та виробити найефективніші шляхи вирішення цих проблем.

Доцільним, буде групування та збір інформації по всім контрагентам. Особливу увагу потрібно приділяти новим контрагентам, що не мають історії співпраці з суб'єктом господарювання та не мають великої системи збуту і є невеликими організаціями. Зазвичай робота з такими контрагентами ведеться з мінімальною відстрочкою, що суттєво впливає на ризики. Однак, співпраця з такими контрагентами може нести деякі ризики пов'язані з непогашенням дебіторської заборгованості. Саме в цьому й буде корисна створена таблиця з графіком та сумами погашення заборгованості. Оскільки контрагент буде точно знати на яку дату та яку суму він повинен підготувати для оплати, а менеджер з продажу планує час та суму погашення дебіторської заборгованості. Великі дистриб'ютори з розгалуженою системою збуту товару цінують свою репутацію, тому проблем з погашенням заборгованості з ними загалом не виникає. Звісно, проблема може виникнути і на це існують різні причини, такі як скорочення реалізації продукції цим контрагентом, сезонний спад продажів. В таких ситуаціях ведуться додаткові переговори й кожна з них розглядається окремо.

Кредиторська заборгованість є зобов'язаннями суб'єкта господарювання, що виражається у грошовому вимірнику. ТОВ «Еріка» - підприємство, що веде торгівлю діяльність, тому погашення кредиторської заборгованості має залежність від погашення дебіторської заборгованості. Отже, важливими процедурами для організації контролю кредиторської заборгованості буде:

1. Формування таблиці видів кредиторської заборгованості, її строків, погашення та непогашення. Така таблиця дозволить наочно оцінювати ситуацію, що має суб'єкт господарювання з заборгованістю та тримати на контролі найбільш критичні суми.
2. Формування графіку погашення регулярної кредиторської заборгованості. Такий графік дозволить контролювати наскільки вчасно була оплачена кредиторська заборгованість, така як комунальні послуги, послуги оплати оренди, виплати заробітної плати.

3. Формування, разом з бухгалтерією, графіку погашення кредиторської заборгованості, що виникає під час звітного періоду, наприклад, купівля обладнання, оренда нового приміщення, нерегулярні замовлення МШП. Такий графік буде динамічним, оскільки кредиторська заборгованість може виникати і бути погашеною в будь-який момент звітного періоду. Графік відображає дати виникнення та погашення, суми, а також суб'єктів стосовно яких виникла заборгованість.

4. Перед виникненням великої кредиторської заборгованості, повинно бути отримане підтвердження керівництва. Такий підхід дозволяє оцінити наявні ресурси опираючись на таблиці, що формуються стосовно погашення дебіторської заборгованості та наявні ресурси. Можливості суб'єкта господарювання стосовно вчасного погашення заборгованості будуть оцінені та прийнято правильне рішення, яке в майбутньому не принесе суб'єкту господарювання фінансових збитків.

Аналітична інформація стосовно динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості, отримана з таблиць дає змогу відповідальній особі відслідкувати наскільки підприємство позитивно контролює та веде свою діяльність з дебіторами та кредиторами.

Отже, організація аналізу контролю заборгованості суб'єкта господарювання дає можливість керівництву підприємства та працівникам, що працюють з заборгованістю отримувати інформацію, що стану заборгованості, її суми та структури. Користуючись отриманою інформацією, директором підприємства та керівником відділу продажу формуються заходи спрямовані на регулювання заборгованості та впровадження дій, що в майбутніх періодах допоможуть скоротити непогашені заборгованості. Також, існує можливість розробити план погашення заборгованостей та, у випадку дебіторської заборгованості, встановлення граничної ланки збільшення суми дебіторської заборгованості відповідно до того наскільки вчасно та повноцінно була погашена заборгованість кожним з контрагентів. Тому, важливо не тільки аналізувати показники звітного періоду, а й зробити

аналіз показників попередніх періодів, якщо він не був проведений. Такий аналіз допоможе прослідкувати динаміку заборгованостей, визначити тенденцію до збільшення або погашення заборгованості.

3.2. Стан та напрями удосконалення методики контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Налагоджений процес контролю дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання надає впевненості керівництву підприємства, щодо позитивного протікання процесу формування та погашення заборгованості. Для якісної побудови процесу контролю заборгованості суб'єкта господарювання потрібно побудувати раціональний механізм, що спрямований на управління заборгованістю та включає в себе такі важливі аспекти, як:

1. Відповідна професійна кваліфікація спеціалістів та осіб, що відповідають за контроль дебіторської та/або кредиторської заборгованості та осіб, що мають пряме відношення до заборгованості. Особи, що відповідальні за контроль заборгованості, повинні мати спеціальну профільну освіту, яка відповідає займаній посаді та дає змогу правильно та у відповідності до законодавства виконувати свої обов'язки.

2. Складання, оформлення та використання договорів в яких точно, коректно та зрозуміло прописані всі умови на виконання платежів, погашення заборгованості.

3. Дослідження платоспроможності контрагентів з використанням інформації отриманої від самого контрагента та зовнішніх джерел. Збір та дослідження такої інформації дає змогу уникнути підписання договору, який може принести збитки через неплатоспроможність контрагента.

4. Організація, разом з відділом продажу, графіку надходження грошових коштів, визначення періодів, коли кошти надходять активно, а коли динаміка надходження знижується.

5. Визначення разом граничної суми до якої може збільшуватись заборгованість. У випадку з дебіторською заборгованістю – планування максимально можливої суми виникнення дебіторської заборгованості окремо по кожному з контрагентів. У випадку з кредиторською заборгованістю – на основі показників минулих періодів провести розрахунок граничної суми, що може виникнути по кредиторській заборгованості.

6. Використання коштів отриманих від погашення дебіторської заборгованості на погашення кредиторської заборгованості.

7. Гнучка система роботи з контрагентами для покращення погашення дебіторської заборгованості.

Діяльність з контролю заборгованості направлена на укріплення та покращення фінансового стану суб'єкта господарювання. Проведення заходів з контролю має на меті організацію працюючої системи з контролю дебіторської та кредиторської заборгованості, що включає в себе постійний контроль заборгованості, систематична перевірка господарських операцій суб'єкта господарювання з метою встановлення правильності та доцільності цих операцій, визначення зовнішніх та внутрішніх причин, що впливають на величину кредиторської та дебіторської заборгованості, їх структуру, динаміку, формування відповідних висновків по стану заборгованості та прогнозів, щодо подальшого їх перебігу. Проведення такої діяльності носить загальний характер, існує необхідність до проведення заходів, які направлені на внутрішні процеси, що відбуваються на підприємстві. До заходів, що направлені на внутрішні процеси можна віднести контроль за відповідністю дебіторської заборгованості до кредиторської. Значну частку уваги потрібно приділяти дебіторській заборгованості, бо саме прострочення та непогашення дебіторської заборгованості може призвести до фінансових проблем всередині компанії, оскільки ТОВ «Еріка» веде діяльність пов'язану з торгівлею. Тримати на пильному контролі кредиторську заборгованість термін погашення якої добігає кінця, не допускати виникнення пені за прострочення платежу чи штрафу. При контролі заборгованості, особою, що

відповідає за здійснення контролю, повинні бути задіяні всі відділи підприємства, які пов'язані з заборгованістю. Відповідною особою повинні проводитись методичні прийоми, щодо контролю заборгованості. Завдання методичних прийомів, що проводяться, мають на меті:

1. Виявлення ненадійних і неплатоспроможних контрагентів.
2. Забезпечення регулярної перевірки та контролю стану і величини заборгованостей суб'єкта господарювання.
3. Забезпечення керівника підприємства точною, достовірною та повною інформацією про стан та динаміку заборгованостей суб'єкта господарювання з метою подальшого використання цих даних керівником при прийнятті управлінських рішень.
4. Уникнення незапланованих та невинуватених витрат, що можуть бути нараховані, як пеня, штраф при порушенні взятих на себе зобов'язань. Цей результат досягається за допомогою ефективної роботи з дебіторами і кредиторами, а також організації правильної роботи з заборгованістю.
5. Побудова, коригування та вдосконалення кредитної політики фірми, це стосується умов надання клієнтам відстрочок, знижок і пільг.

До методичних прийомів можна віднести інвентаризацію дебіторської та кредиторської заборгованості, вивчення складу заборгованостей, економічний аналіз, дослідження інформації по документах на основі яких формується заборгованість, перевірка їх на правильність оформлення, зустрічна звірка документації з контрагентами, проведення взаєморозрахунків, взаємний з контрагентом контроль за виникненням та погашенням заборгованостей, а також протіканням фінансово-господарських операцій. Інвентаризація заборгованості дає змогу виявити прострочену заборгованість, що виникла на підприємстві. Доцільно проводити таку інвентаризацію кожний місяць, після зарахування всіх грошових коштів, що були отримані контрагентами. Менеджерами буде закінчена звірка з контрагентами, поточна заборгованість буде погашена й залишаться тільки суми відстрочки або прострочена заборгованість. Особа, що відповідальна за

контроль заборгованості, опираючись на дані отримані після проведення інвентаризації, групує інформацію стосовно заборгованостей по строкам погашення. Вдосконалення процесу інвентаризації на ТОВ «Еріка» можна провести формуючи спеціальний звіт, який містить інформацію про оборти заборгованості, її залишок на початок періоду та залишок на кінець. Такий звіт є динамічним та змінюється протягом місяця, адже для клієнтів робиться відстрочка платежу, яку вони гасять з часом. В кінці кожного місяця, у визначену керівництвом та відповідальною особою дату, підводиться загальна сума погашених та непогашених заборгованостей за цей період. Кожним менеджером передається відповідальній особі сформований звіт по всім клієнтам за яких він відповідає. Відповідальною особою проводиться консолідація даних з усіх таблиць, підбивається загальний підсумок, робиться загальний аналіз погашення заборгованостей, порівняння з попередніми періодами та передає інформацію керівництву. Інформація, що передається керівництву є узагальненою, але при необхідності існує можливість розглянути оборти по кожному контрагенту окремо. Подібний звіт формується бухгалтерією й по кредиторській заборгованості, де відображені всі рухи одержаних грошових коштів, проведені оплати суб'єкта господарювання та непогашені зобов'язання. Окремо, потрібно відмітити заборгованості, як дебіторську так кредиторську, що мають прострочений строк погашення або є безнадійною, як у випадку з дебіторською заборгованістю строк погашення якої вже давно минув, а дебітор припинив своє існування через банкрутство. Після розподілу заборгованостей суб'єкта господарювання по строкам погашення, потрібно дослідити склад заборгованостей та виявити причини, що призвели до прострочення заборгованості. Дослідження, щодо виявлення причин виникнення заборгованостей, дає змогу, у майбутніх періодах, вжити заходів для уникнення такої ситуації. Інформація про виникнення заборгованості міститься в, так званих, первинних документах – це рахунки-фактури, накладні, чеки, товарно-транспортні накладні. Тому оформлення та

зберігання цих документів повинно бути організовано, щоб при необхідності можна було використовувати ці документи для підтвердження виникнення чи погашення заборгованості. Якщо заборгованість є кредиторською, то потрібно надати інформацію керівництву підприємства та в бухгалтерію, для прийняття відповідних заходів, що призведуть до ліквідації заборгованості. При наявності простроченої дебіторської заборгованості необхідно надати інформацію керівнику торгового відділу та менеджерам. Саме менеджери відповідають за погашення дебіторської заборгованості й тісно співпрацюють з контрагентами, тому важелі впливу на клієнтів та найактуальніша інформація знаходяться у них. Отже, будуть відомі причини прострочки та можливі строки її погашення. В кінці кожного місяця потрібно робити розрахунок коефіцієнту інкасації, за допомогою якого визначається частка раніше оплачених заборгованостей в поточному періоді. На основі розрахованого коефіцієнту інкасації складається план погашення дебіторської заборгованості, оскільки цей показник дозволяє спрогнозувати залишки непогашеної дебіторської заборгованості на кінець місяця, а також, строки надходження грошових коштів у майбутньому періоді. Разом з коефіцієнтом інкасації потрібно розраховувати й коефіцієнти оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує, яка кількість оборотів була здійснена коштами. Розраховується цей коефіцієнт діленням всієї суми отриманого доходу на суму дебіторської заборгованості на початок та кінець періоду. Якщо при розрахунку цього коефіцієнту, буде отримана цифра з великою кількістю обертів, то це показує позитивну динаміку у отриманні суб'єктом господарювання своїх коштів від дебіторів. Отриманий коефіцієнт використовується у розрахунку коефіцієнту інкасації дебіторської заборгованості. Разом з коефіцієнтом оборотності дебіторської заборгованості, для повноти контролю та дослідження, розраховується також і коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості. Розрахунок цього коефіцієнту виконується діленням собівартості реалізованої продукції на

суму кредиторської заборгованості на початок та кінець періоду. Інформація про термін в який погашається кредиторська заборгованість суб'єкта господарювання є важливою для керівництва та подальшого планування фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Тому, поряд з визначенням причин непогашення кредиторської заборгованості, важливим є розрахунок періоду за який суб'єкт господарювання виплачує отримані в борг кошти. Розрахунок цього показника здійснюється діленням кількості днів звітного періоду на коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості. Цей показник є пріоритетним, якщо суб'єкт господарювання працює з грошовими коштами, що отримуються в борг, бо дозволяє оцінити можливість погасити кредиторську заборгованість вчасно.

Узагальнюючи рекомендації до покращення можна виділити декілька основних пунктів, які потрібно покращити та/або впровадити на підприємстві:

1. Поглиблена розробка та впровадження політики роботи з відстрочкою по заборгованостям. Встановлення графіку оплати, строку погашення та величини суми по кожному контрагенту окремо. Це базується на проведеному аналізі попередніх періодів, дослідженні інформації стосовно контрагента, рекомендації отримані від відповідального менеджера та інформації, що отримана після проведення переговорів з самим контрагентом. Такий підхід дозволяє звести до мінімуму ситуацію з непогашенням заборгованості контрагентом, оскільки відбувається диференціація клієнтів на групи по строкам оплати, клієнти, що знаходяться в найбільш ризиковий групі з неповернення оплати отримують мінімальний строк погашення заборгованості або роблять оплату одразу після виставлення рахунку-фактури. Контрагенти, які мають середні ризик непогашення заборгованості, можуть отримати відстрочку до двох тижнів з дати отримання товару. Це пов'язано з попередніми проблемами з погашенням заборгованості або фінансовими проблемами у контрагента, які відомі суб'єкту господарювання. Така політика впроваджується для уникнення

непогашення заборгованості. Найбільший строк погашення дебіторської заборгованості може надаватися контрагентам з позитивною історією сплат та достатнім строком співпраці з суб'єктом господарювання, що довести свою надійність та отримати позитивну репутацію.

2. Впровадження політики до скорочення часу погашення дебіторської та кредиторської заборгованості. Звісно, стосовно дебіторської заборгованості потрібно розглядати ситуацію окремо у розрізі кожного контрагента та надавати персональні умови, це дозволить активізувати оплати. Звісно, вигідно, щоб дебіторська заборгованість була погашена у мінімальні строки, це дозволить отримати прибуток та дасть впевненість і можливість до погашення кредиторської заборгованості. Погашення кредиторської заборгованості повинне здійснюватися в строки, що визначені в договорах з постачальниками та дати і терміни, які визначені законодавством, тому вчасне погашення заборгованості повинне бути нормою на підприємстві.

3. Організація балансу між дебіторською та кредиторською заборгованістю. При необхідності до виникнення незапланованої або великої кредиторської заборгованості, повинна проводитись комунікація з відділом продажу, це дозволить визначити терміни надходження грошових коштів від контрагентів й уникнути ситуації з несплатою кредиторської заборгованості. Орієнтуватися по термінам погашення можна за допомогою сформованого графіка погашення дебіторської заборгованості. Якщо період є активним та спостерігається збільшення продажу, а разом з цим й збільшення сплат, то це показує, що кредиторська заборгованість може бути сформована без ризику непогашення. В період спаду торгової діяльності суб'єкта господарювання, спостерігається також й спад надходження грошових коштів, тому доцільним буде в цей період робити тільки необхідні поточні витрати, а витрати, що не відносяться до поточних краще сформувати у більш активний період.

4. Формування звітів з непогашених платежів на визначену дату та комунікація з контрагентами. Подання такого звіту по кредиторській

заборгованості відповідальній особі дає змогу відслідковувати динаміку, що присутня у погашенні кредиторської заборгованості. Звіт з непогашеної дебіторської заборгованості, формується менеджерами на кожен з визначених дат, що була заявлена контрагенту у договорі про співпрацю. При прострочці погашення дебіторської заборгованості треба розіслати такий звіт клієнтам на наступний день прострочки. Такий лист нагадування, разом з дзвінком відповідального менеджера у деяких випадках допоможе погасити дебіторську заборгованість у цей же день або з'ясувати причини, що призвели до несплати контрагентом суми заборгованості та спланувати, разом з контрагентом заходи погашення цієї заборгованості. Супровідний дзвінок дає більші результати ніж просто лист, оскільки контрагент може не отримати листа через системні неполадки або забути про отриманий лист після його відкриття та читання, багато факторів, як технічних, людських чи сторонніх, можуть вплинути на те, що лист буде не прочитаний, але супровідний дзвінок дасть змогу проконтролювати це.

5. Проведення більшої автоматизації процесу контролю заборгованості для прискорення процесу та усунення впливу людського фактору. Запровадження більш автоматизованої системи контролю прискорює проведення розрахунків та аналізу. ТОВ «Еріка» в своїй роботі використовує програму 1С: «Управління торгівлею». Її використання суттєво прискорює, як формування замовлень, так і формування рахунків до оплати. В базі даних програми зберігається інформація про заборгованості контрагентів й при необхідності менеджер або відповідальна особа має швидкий доступ до цих даних зі свого комп'ютера. Пошук інформації в електронному вигляді значно швидший ніж шукати, щось в паперовому вигляді.

Таким чином, налагодження процесу контролю заборгованості суб'єкта господарювання відбувається за рахунок впровадження більш гнучкої політики по роботі з заборгованістю, скорочення часу погашення заборгованості, контроль та баланс між дебіторською та кредиторською заборгованостями, комунікація з клієнтами з приводу заборгованості,

незалежно від того прострочена це заборгованість чи вона знаходиться у процесі погашення, та ведення разом з традиційним обліком заборгованостей, електронного обліку та контролю заборгованості суб'єкта господарювання. Такі заходи призведуть до покращення погашення заборгованості, як дебіторської так і кредиторської, оптимізують процес роботи з заборгованостями та зменшать ризики, що виникають у процесі роботи з ними.

3.3. Застосування сучасних інформаційних технологій в процесі контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Проведення контролю заборгованості суб'єкта господарювання складний та відповідальний процес, від якого залежить фінансова стійкість та прибутковість підприємства. Налагоджений процес контролю, який проводиться людськими ресурсами спеціального відділу контролю на підприємстві, є ефективним інструментом у веденні діяльності та контролюванні грошових коштів, але як відомо, розвиток – це постійне вдосконалення, тому процес, що був налагоджений один раз повинен переглядатися та покращуватися з плином часу та новими науковими розробками у сфері контролю. Важливе місце у процесі вдосконалення займають інформаційні технології, які значно спрощують всі процеси, що ведуться суб'єктом господарювання. Загальна комп'ютеризація та глобалізація підштовхують спеціалістів з контролю йти в ногу з часом.

На початку формування ринкової економіки на території України комп'ютер на підприємстві був великою рідкістю або був відсутній взагалі. Це було зумовлено великою вартістю тогочасних попередників сучасних комп'ютерів та складністю їх придбання. Та з часом, пристрої ставали більш доступними й зараз важко уявити будь-яке, навіть мале підприємство, що не

використовує інформаційні технології у веденні своєї діяльності. З поширенням використання технологій, з'явилась необхідність у використанні спеціалізованих програм, які спрощують ведення та контроль діяльності. Найбільш стандартними є програми для групування та аналізу даних, такий пакет програм поширюється компанією розробником програмного забезпечення «Microsoft» та має назву «Microsoft Office». Найбільш відомими та часто використовуваними програмами з цього комплексу є «MS Word», «MS Excel» та «MS Access». Відповідно, перша програма створена для редагування текстових файлів та має всі необхідні для цього функції. «MS Excel» є програмою для створення таблиць. Використовуючи цю програму, можна не тільки формувати прості таблиці з даними, а робити складні аналітичні та розрахункові таблиці, вести бухгалтерський облік невеликого суб'єкта господарювання та формувати деякі з видів документації. Також, в програму інтегровано велика кількість спеціальних розрахункових функцій, які значно спрощують процес аналізу та контролю. «MS Access» - це масив таблиць об'єднаний у базу даних, за допомогою цієї програми можна чітко та контрольовано вести облік суб'єкта господарювання, здійснювати контроль та дослідження по веденню фінансово-господарських операцій суб'єкта господарювання. Звісно, кожна з цих програм потребує певних знань та навичок для користування та приведення інформації до її потрібного вигляду. Ці програми є базовими й користуючись ними можна вести облік на суб'єкті господарювання та здійснювати контроль заборгованості, але вони є загальними та не спеціалізованими під конкретні завдання з контролю. Тому, з часом, в основному на базі попередніх програм, почали з'являтися спеціалізовані програми, що налаштовані саме на процес ведення обліку суб'єкта господарювання та контролювання заборгованості. Такі програми є локальними та не об'єднані в загальну мережу, тому користуватися ними можна тільки на одному підприємстві, не співпрацюючи з контрагентами. Програми для автоматизації контролю та обліку поділяються за їх

можливістю охоплювати сферу їхнього застосування суб'єктом господарювання. Певна частина наявних програм розроблені тільки для якоїсь конкретної частини роботи підприємства і не охоплюють контроль всієї його діяльності. Такі програми є простішими у своїй розробці, подальшій підтримці та мають меншу ціну на ринку, що є вигідним для суб'єктів господарювання, які не мають великих обертів грошових коштів у своїй діяльності та не потребують повного контролю та автоматизації з використанням інформаційних технологій, достатньо автоматизувати та перевести у електронний вигляд одну частину своєї діяльності, наприклад формування первинних документів. Такий крок дозволить уникнути помилок, що будуть спричинені людським фактором. Прикладом такої програми є «Бест звіт плюс». До можливостей цієї системи автоматизації належать: формування та організація електронного документообігу суб'єкта господарювання, створення картки суб'єкта господарювання. Імпорт інформації з зовнішніх джерел пов'язаних з програмою або інших програм автоматизованого бухгалтерського обліку. Автоматизація процесів бухгалтерського обліку та формування звітної документації. Програмою з більшою кількістю функціональних можливостей для автоматизації контролю та обліку, але націленою тільки на одну складову діяльності суб'єкта господарювання є «Акцент бухгалтерія». До можливостей цієї програми можна віднести: Формування та роботу з необхідною для бухгалтерського обліку документацією. Формування нарахунків та виплат заробітної плати. Розрахунки з підзвітними особами, розрахунки з покупцями, облік доходів та витрат, облік необоротних активів та ведення обліку вартості основних засобів, що є на балансі суб'єкта господарювання.

Подібні програми для автоматизації значно спрощують процеси контролю на невеликих підприємства, де оберти товарів та грошових коштів мають незначні об'єми, оскільки програма повністю бере на себе ведення бухгалтерського обліку. Звісно, потрібен кваліфікований та підготовлений спеціаліст, який буде вводити дані, формувати документи та слідкувати за

коректністю роботи програмного забезпечення, але більшу частину механічної роботи працівника бере на себе програма. Для суб'єктів господарювання, які мають великі оберти грошових коштів та велику кількість фінансово-господарських операцій потрібні системи автоматизації, що є більш досконаліми та мають більше можливостей, які можна реалізувати та використати відділом контролю для покращення процесу контролю заборгованості та грошових коштів суб'єкта господарювання. В Україні програмами автоматизації, які мають широке застосування та позитивну репутацію з їх використання є 1С: «Підприємство» та «Парус-Підприємство» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

3.1 Автоматизовані програми для ведення обліку та контролю за грошовими коштами

№ пор.	Назва програми	Характеристика та робочий функціонал
1	Парус-Підприємство	Програма має повний набір спеціалізованих функцій для автоматизації та ведення бухгалтерського обліку та виконання управлінських завдань. Оскільки ця автоматизована система має великий функціонал, то її використання характерне для всіх суб'єктів, що ведуть фінансово-господарську діяльність. Для програми розроблені спеціалізовані модулі, що спрощують роботу у певній сфері ведення фінансово-господарської діяльності. Для проведення контролюючих заходів, важливими є модулі під назвою «Бухгалтерський облік» та «Управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM)».
2	1С:Підприємство	Є одним з найрозповсюдженіших пакетів програм для автоматизації обліку та контролю суб'єкта господарювання. Розроблена велика кількість доповнень та спеціалізованих пакетів програм, що сформовані під конкретний вид діяльності. Суб'єкта господарювання. Основною є «Бухгалтерія для України», «Управління торгівлею». Використовуючи програму є можливість провести автоматизацію бухгалтерського і податкового обліку, автоматизована підготовка звітності, формування внутрішніх звітів. Формування документації бухгалтерського обліку, оформлення та виписка первинних документів. Ведення, зберігання та обробка

	різних інформаційних баз.
--	---------------------------

Джерело: узагальнено автором

Впровадження суб'єктом господарювання інформаційних систем для ведення бухгалтерського обліку значно покращить процес проведення обліку на підприємстві, що в свою чергу, позитивно відобразиться на контролі заборгованості.

Таблиця 3.2

Вдосконалення контролю заборгованості засобами автоматизації бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання

№ пор	Вдосконалення ведення обліку	Вдосконалення контролю заборгованості
1	Покращення організації та впорядкування процесів бухгалтерського обліку.	Спрощення процесів контролю заборгованості, пояснюється тим, що буде проведено автоматизацію та налаштування до єдиного шаблону. Такий метод виключає виникнення помилки в процесі формування операції, відповідно, помилку потрібно буде шукати, не в самому процесі, а у внесеній інформації. Звісно, це можливо тільки при правильному налаштуванні програмного забезпечення перед початком роботи з ним.
2	Оперативність	Більш оперативний процес обліку, дає можливість швидко отримати необхідні дані, додати інформацію, формувати звіти. Такий підхід дозволяє зменшити кількість часу за який буде проведено аналіз та контроль заборгованості.
3	Зручність	Ведення та зберігання інформації в електронному вигляді дає можливість більш зручно працювати з документами, редагувати, робити нотатки та відмітки. Також мінімізується можливість втрати документа через фізичні обставини (випадкове псування документу співробітником, вицвітання деяких видів чеків, втрата документу). Існує небезпека втрати документів через пошкодження носія, але вона вирішується зберіганням необхідних файлів на сервері суб'єкта

	господарювання.
--	-----------------

Джерело: узагальнено автором

Функціональні можливості цих програм характеризують великі можливості, що відкриваються для процесу контролю заборгованості при їх використанні.

У 2017 році ці програми потрапили під дію санкційного Указу № 133/2017, який забороняє вести фінансово-господарську діяльність власникам цього програмного забезпечення. Проте, дія цього указу відноситься, в більшій мірі, до юридичних осіб, що є власниками цих продуктів. Користувачам програмного забезпечення не забороняється його використовувати та оновлювати конфігурації та адаптувати до змін у законодавстві [55].

ТОВ «Еріка» у своїй діяльності використовує програми для автоматизації процесу обліку, що значно дозволяє оптимізувати, як сам процес обліку так і процес його контролю і особливо процес контролю заборгованості всередині підприємства. Співробітниками підприємства використовуються програми пакету MS Office та пакет програмного забезпечення 1С: «Бухгалтерія 7.9» та 1С: «Управління торгівлею». Використання цього програмного забезпечення дозволяє групувати всі потрібні дані по єдиному зразку, що суттєво спрощує процес проведення контролю, оскільки стандартизовану інформацію легше перевірити ніж виконану різними способами. За допомогою 1С: «Бухгалтерія 7.9» бухгалтерією ТОВ «Еріка» ведеться бухгалтерський облік фінансово-господарських операцій, здійснюються бухгалтерські операції та проведення погашення чи формування заборгованості. Ця сформована та занесена до бази даних інформація є завжди доступною та залишається без змін сторонніми особами, оскільки для входу до програми потрібний особистий логін і пароль, який є тільки у працівників бухгалтерії. Тому, для контролю кредиторської заборгованості, внутрішньому контролеру повинна надаватися інформація з бухгалтерського обліку. Ця інформація буде оформлена у звіт,

що сформується програмою з даних які були внесені до неї бухгалтерією, тому розбіжність результатів може виникнути тільки через людський фактор або некоректність поданої інформації. Також, у цьому пакеті програми існує акт-звірки взаєморозрахунків з контрагентом, який показує всі проведені грошові операції (наприклад: оплата контрагентом рахунку чи виникнення заборгованості суб'єкта господарювання, формування заборгованості контрагента). Пакет програм 1С: «Управління торгівлею» більше орієнтований на ведення операцій з продажу, формування замовлень, групування та зберігання інформації стосовно контрагентів, їх оплат. Користуючись інформацією з цієї програми є можливість отримати велику кількість інформації, яка стосується саме дебіторської заборгованості. Контроль дебіторської заборгованості на підприємстві, що веде торгівлю діяльність займає важливе місце, оскільки саме з погашення дебіторської заборгованості формується прибуток суб'єкта господарювання та існує можливість до стабільного погашення кредиторської заборгованості, а також фінансової стабільності суб'єкта господарювання. Тому не є дивним, що саме цьому виду заборгованості приділяється значна увага зі сторони внутрішнього контролера. Формуючи загальний звіт по дебіторській заборгованості кожного контрагента, можна деталізовано відслідкувати в який період з'явилась заборгованість, на яку суму вона виникла, які документи її підкріплюють та чи була здійснена оплата. Кожний документ, також, можна відкрити окремо та дослідити причини, якщо виникає розбіжність. Така розбіжність може виникати через неправильне внесення контрагентом цін до своєї облікової програми або програми, за допомогою якої проводиться автоматизація обліку та контролю зі сторони контрагента. Можуть виникати ситуації, при яких виникає розбіжність у кількості поставленого та кількості отриманого контрагентом товару. На основі акту розбіжностей проводиться звірка між видатковою накладною суб'єкта господарювання та приймальною накладною контрагента. Всі процеси відбуваються в режимі електронного документообігу з можливістю

отримання документів через мережу Інтернет, що значно економить час ніж просто передавання документів у паперовому вигляді.

Електронний документообіг, в наш час, починає займати більшу частку документообігу, дехто досі користується лише паперовими формами документів, деякі суб'єкти господарювання використовують змішану форму, тобто документація формується та за допомогою електронного цифрового підпису та електронної печатки підписується й відправляється до контрагента електронною поштою або за допомогою спеціальних програм, паралельно з цим формується паперова копія цього документу, яка підписується відповідальною особою вручну, ставиться мокра печатка та цей документ, також, передається до контрагента. Електронний документообіг значно спрощує процес ведення фінансово-господарської діяльності. Проте, для впевненості у тому, що документі будуть мати чинність та офіційність, програма через яку буде вестись електронний документообіг, повинна бути офіційною та сертифікованою державою. Процес контролю значно спрощується, тому що відбувається скорочення часу на пошук потрібного документу та потрібної інформації в цьому документі. Переваги полягають у тому, що значно простіше, користуючись реєстром документів, ввести в форму пошуку номер потрібного документу і програму автоматично покаже потрібний документ. ТОВ «Еріка» користується послугами компанії «E-COM», яка надає послуги EDI (Electronic Data Interchange – електронний обмін інформацією). Ця міжнародна компанія об'єднує великі компанії України у електронному документообігу, дозволяючи значно економити час, а внутрішнім контролерам мати швидкий доступ до точної інформації. Адже, електронний документ, що сформований з однієї сторони, одним контрагентом, не може вважатися дійсним і офіційним без підпису та підтвердження іншого.

Отже, інформаційне забезпечення у контролі заборгованості суб'єкта господарювання є необхідним, оскільки дає можливість значно спростити процес контролю. Це стає можливим завдяки швидкому пошуку інформації,

яка знаходиться у звітах, швидкому формуванні цих звітів та оперативному доступу до інформації. Використання інформаційних технологій у процесі формування результатів контролю заборгованості дозволяє отримати точні дані, які були занесені до програми контролю та підтверджені, як стороною контрагента так і стороною суб'єкта господарювання, тому є точними та актуальними. Звісно, існує небезпека коригування даних у електронному вигляді, але такі ситуації зводяться до мінімуму тим, що у кожного користувача є свій особистий профіль у системі, тому всі внесені цим користувачем зміни у документах можливо відслідкувати. Така функція попереджає виникнення на підприємстві ситуацій коригування заборгованості у сторону зменшення та присвоєння працівником частини прибутку собі. Внутрішній контролер одразу може відслідкувати зміни та надати звіт керівництву, тому роль інформаційного забезпечення у контролі заборгованості суб'єкта господарювання є вагомим і з кожним роком зростає.

3.4. Узагальнення та реалізація результатів контролю заборгованості суб'єкта господарювання

Метою проведення контролю заборгованості суб'єкта господарювання є отримання результатів, що показують дійсну ситуацію з кредиторською та дебіторською заборгованістю на підприємстві, надають впевненість керівництву, що дані, які представляються працівниками працюючими з заборгованістю є вірними та не викривленими. Сформована інформація важлива не тільки для особи, яка проводить перевірку, але й для працівників суб'єкта господарювання, які працюють з заборгованістю, керівників підрозділів та керівництва суб'єкта господарювання. Інформація про стан заборгованості суб'єкта господарювання є важливою для працівників, які з

нею працюють, бо дає можливість побачити загальну ситуацію та ситуацію у розрізі своєї частини роботи з заборгованістю. Звіт та аналітика показують всі недоліки, що могли бути не поміченими раніше, оцінюється можливість покращення ситуації саме по своїй частині роботи. Керівники відділів, користуючись інформацією про стан дебіторської заборгованості приймають рішення, щодо роботи з контрагентами, звісно, кожен з керівників відділу тримає на контролі ситуацію, що виникає в його відділі, у його співробітників, але додаткові дані, що перевірені незацікавленою особою, також, будуть корисні. Кожен керівник підприємства повинен бути компетентним у питаннях управління, приймати швидкі та правильні рішення, а згрупована та проаналізована інформація дає змогу вдало проводити цей процес.

Функції контролю заборгованості на ТОВ «Еріка» розподілені між працівниками різних підрозділів. Така ситуація має свої переваги та недоліки.

До переваг можна віднести фактор того, що обов'язки з контролю заборгованості лежать саме на працівниках, які часто і близько контактують з заборгованістю, отримують найпершу інформацію, стосовно змін та коригувань заборгованостей та, як у випадку з менеджерами, збільшення та погашення дебіторської заборгованості є їхньою мотивацією. Проте останній фактор може бути віднесений і до недоліків наявної системи контролю заборгованості, оскільки може відбуватися викривлення інформації, що надається працівниками в сторону вигідну самому працівнику. Додаткові обов'язки, що не зовсім відносяться до основної діяльності співробітника, можуть бути виконані не зовсім якісно, оскільки йдуть в додаток і на думку співробітника, можуть займати не пріоритетне місце у виконанні обов'язків. Проте, невеликі підприємства, можуть дозволити собі давати своїм співробітникам додаткові обов'язки, замість введення нового працівника в штат співробітників, це зумовлено невеликими об'ємами фінансово-господарської діяльності, яку веде суб'єкт господарювання. Проте, введення

у штат працівників особи, яка буде виконувати функції внутрішнього контролера є доцільним, так як, непогашена заборгованість може призвести до негативних фінансових наслідків для суб'єкта господарювання і її особливо треба тримати на контролі. Особа, що відповідальна за проведення контролю заборгованості, повинна бути кваліфікованою та проводити перевірки стосовно графіків та норм встановлених на підприємстві, результати оформлюються у формі звіту. Оформлення цього звіту відбувається у вигляді, який затверджується на підприємстві особою, що проводить контроль та керівником підприємства. Для загальної інформативності та повноти звіту в нього потрібно включити наступні блоки:

1. Вступна частина, що містить загальну інформацію про стан наявної заборгованості суб'єкта господарювання.

2. Перелік виявлених проблемних ситуацій. Такий перелік, оформлений у вигляді пронумерованого списку дозволить швидко та наочно оцінити масштаб виявлених відхилень, що були виявлені у процесі контролю заборгованості. Після кожного відхилення йде пояснююча інформація, стосовно обставин за яких воно було виявлено.

3. Інформативний блок, в якому наводиться аналіз та пояснення знайдених проблемних ситуацій. Описується загальна ситуація, надаються пояснення кожної проблемної ситуації. Наводяться причини, які на думку контролера, призвели до виникнення таких проблемних ситуацій та даються посилання на документацію, яка характеризує причини виникнення заборгованості та містить інформацію про неї.

4. На основі аналітичних даних наводиться оцінка можливого впливу проблемних ситуацій, що виникли з дебіторською та/або кредиторською заборгованістю на діяльність та фінансову стійкість суб'єкта господарювання.

5. Надання рекомендацій стосовно результатів, які були отримані та узагальнені після проведення контролю заборгованості суб'єкта

господарювання та пропозиції стосовно шляхів вирішення проблемних ситуацій.

Така форма звіту буде зручною та інформативною для керівництва (табл. 3.3). Детальний опис знайдених проблемних ситуацій, відхилень та недоліків, повинен бути відображений у загальному вигляді, без зловживання спеціалізованої, професійної лексики. Така постановка завдання зумовлена тим, що інформація подається не тільки керівнику суб'єкта господарювання, але й може бути доступною співробітникам, що працюють з дебіторською або кредиторською заборгованістю. Звіт містить проблеми, що виникли та рекомендації стосовно їх вирішення.

Таблиця 3.3.

Звіт про проведення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання

№ пор	Назва блоку	Загальна інформація та пояснення
1	Вступ	Проведений контроль дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Еріка» не виявив значних відхилень чи проблемних ситуацій, що можуть мати негативний вплив на фінансово-господарську діяльність та фінансову стійкість підприємства. Знайдені проблемні ситуації значного впливу не чинять, але їх усунення призведе до оптимізації процесу роботи з заборгованістю.
2	Виявлені проблемні ситуації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Невчасне погашення деякими контрагентами дебіторської заборгованості. 2. Контроль дебіторської заборгованості покладено на менеджерів. 3. Контроль кредиторської заборгованості покладено

		<p>на відділ бухгалтерії.</p> <p>4. Невчасне усунення розбіжності у первинній документації, що призводить до блокування погашення заборгованості</p> <p>5. Невідповідність оформлення первинної документації між суб'єктом господарювання та дебітором.</p>
--	--	---

Продовження таблиці 3.3

3	<p>Загальна характеристика та причини виникнення проблемних ситуацій</p>	<p>1. Невчасне погашення дебіторської заборгованості зумовлене проблемами контрагента стосовно наявності грошових коштів, ухиленням від сплати або збільшенням строку погашення дебіторської заборгованості. Має місце неправильність оформлення первинних документів, що зумовлює зупинення погашення дебіторської заборгованості зі сторони контрагента.</p> <p>2. Додаткові зобов'язання покладені на менеджерів, можуть займати час, який відведено на виконання основних обов'язків, тому інформація щодо заборгованості може надаватися не в повній мірі та/або не у відведений строк.</p> <p>3. Контроль кредиторської заборгованості покладений на відділ бухгалтерії є додатковими обов'язками, що йдуть з основними обов'язками відділу й створюють додаткове навантаження на бухгалтерію.</p> <p>4. Через велику кількість первинної документації, що в оборті суб'єкта господарювання та значну кількість господарських операцій, деякі зміни у документи можуть вноситись не вчасно.</p>
---	--	---

		5. Невідповідність оформлення первинної документації між суб'єктом господарювання та контрагентом виникає через невчасне оформлення документації, поточні зміни, що можуть бути внесені контрагентом та невідповідність у даті формування кінцевого варіанту документу.
4	Оцінка можливого впливу ситуації на підприємство	Проводячи оцінку виявлених проблемних ситуацій, можна зробити висновок, що вплив на підприємство є не дуже значним, оскільки усунення проблемних ситуацій не займає багато часу та виконується працівниками. Існує можливість непогашення певної частини дебіторської заборгованості зі сторони контрагентів з якими відбувається частий та об'ємний оберт первинної документації.

Продовження таблиці 3.3

5	Рекомендації стосовно результатів	<p>Результати проведеного контролю не мають значного негативного характеру для суб'єкта господарювання. Запровадження заходів, щодо вирішення цих ситуацій призведе до певного покращення роботи з дебіторською та кредиторською заборгованістю.</p> <p>1. Проведення додаткових переговорів з контрагентами стосовно заборгованості, перегляд умов договорів з проблемними контрагентами, можлива їх зміна на більш компромісні або введення більш жорстких умов для стимулювання сплат зі сторони контрагента. Оптимізація процесу роботи з первинною документацією, ретельне відслідковування документів, ведення таблиць з відмітками про наявність документу, дату його формування, завіреність зі сторони контрагента та суб'єкта господарювання.</p> <p>2. Перенесення частини обов'язків по контролю дебіторської заборгованості з менеджера на внутрішнього контролера. Залишити на під контролем менеджера тільки ту частину обов'язків, що стосується саме його основного</p>
---	---	--

		<p>напрямку.</p> <p>3. Перенести частину обов'язків, що стосуються контролю кредиторською заборгованості з бухгалтерського відділу на внутрішнього контролера. Такий крок дозволить відділу бухгалтерії приділяти більше часу своїм основним обов'язкам.</p> <p>4. Оптимізувати процес ведення документації, збільшити комунікацію з контрагентами по яким виникають такі проблеми. Знайти спільне з контрагентом рішення, що дозволить вирішити цю проблему. Організувати окремо по кожному контрагенту реєстр первинної документації, планувати та виконувати роботи з документацією згідно графіку та норм затверджених законодавством. Такий підхід дозволить уникнути</p>
--	--	--

Закінчення таблиці 3.3

		<p>проблем, що можуть бути пов'язані з погашенням заборгованості через відсутність правильно оформлених первинних документів.</p> <p>5. Оптимізація процесу роботи з первинною документацією. Більша комунікація з контрагентами, ведення таблиць та реєстрів для наочного контролю заборгованості. Перенесення обов'язків з контролю заборгованості на внутрішнього контролера, який відповідає за заборгованість та проблеми, які можуть виникати у процесі роботи з нею.</p>
--	--	---

Джерело: розроблено автором

Дослідження стану дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Еріка» показує, що суб'єкт господарювання має певні, невеликі проблеми організаційного характеру, що пов'язані з контролем заборгованості. Виявлені проблемні ситуації не є критичними на даний момент та без

приділення належної уваги, можуть перерости у значні проблеми. Непогашення дебіторської заборгованості та переведення її у стан сумнівної, а потім безнадійної, вливає на підприємство негативно. Виконання рекомендаційних пунктів дозволить покращити ситуацію з контролем заборгованості. Реалізація результатів проведеного контролю передбачає наступні кроки:

1. Перенесення обов'язків, які стосуються контролю заборгованості на внутрішнього контролера для якого ці обов'язки будуть основними та який не є зацікавленим у позитивних чи негативних результатах перевірки. Це виключає можливість неякісного виконання своїх обов'язків та викривлення звітності у сторону, що є вигідною для перевіряючого.

2. Реалізація першого кроку рекомендацій дозволяє перенести виконання обов'язків по контролю заборгованості з інших працівників та дає їм можливість приділити більше уваги іншим обов'язкам. Це допоможе оптимізувати процес роботи з первинною документацією та зменшити ймовірність блокування сплат з боку контрагентів.

3. Більша комунікація з контрагентами дозволить виявити слабкі моменти у співпраці, доопрацювати договори та мінімізувати можливі ситуації, що призведуть до непогашення заборгованості.

Отже, проведення контролю дебіторської та кредиторської ТОВ «Еріка» показує, що суб'єкт господарювання вдало проводить роботу, як з дебіторською так і з кредиторською заборгованостями. Невеликі розміри підприємства та значна активізація торгівлі сезонно, а не постійно, дозволяють розподіляти обов'язки внутрішнього контролера на інших співробітників без значної шкоди робочому процесу самих співробітників. Введення посади внутрішнього контролера дозволить проводити діяльність підприємства більш активно, працівники, що відповідальні за роботу з контрагентами будуть зосереджені саме на роботі з ними, звісно формування та погашення дебіторської заборгованості будуть триматися під контролем, але аналіз її непогашення, виникнення, прострочення – всі ці аспекти будуть

у межах компетенції внутрішнього контролера й на них потрібно буде приділяти менше уваги. Подібна ситуація відбувається й з кредиторською заборгованістю, при звільненні відділу бухгалтерії від обов'язків по контролю за кредиторською заборгованістю, у них з'являється можливість пильно зосередитись на виконанні своїх основних обов'язків, що прискорить ведення бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання, його правильність, швидкість формування та подачі бухгалтерської звітності.

Висновки до розділу 3

Отже, провівши дослідження стану заборгованості ТОВ «Еріка» та розробивши напрямки, щодо вдосконалення організації контролю дебіторської та кредиторської заборгованості, можна підсумувати наступне:

1. Призначення відповідальної особи за контроль заборгованості в компанії.
2. Регулювання суми дебіторської заборгованості повинне бути пов'язане з системою мотивації менеджерів, для отримання ними бонусів за виконання запланованого погашення заборгованості.
3. Встановлення дат або періодів в яких буде проводитись контроль заборгованості суб'єкта господарювання.
4. Особа, відповідальна за контроль заборгованості на підприємстві повинна бути підпорядковано директору, для уникнення на неї впливу.
5. Контроль за виконанням погашення заборгованості пов'язати з відвантаження товарів. Не робити відвантаження при заборгованості, що не має динаміки. Контролювати строки погашення, що затверджені в договорі.
6. Встановлення граничної суми на яку може збільшуватись заборгованість. Контролювати цю суму та не доводити до максимальної

цифри. При виникненні заборгованості, що перевищує вказаний ліміт, сповістити керівників для формування подальшого плану дій, щодо цієї заборгованості.

Результатом проведення контролю заборгованості є формування внутрішнім контролером звіту, який відображає поточний стан заборгованості, проблемні ситуації, причини, що призвели до виникнення таких ситуацій та рекомендації, які надаються керівнику суб'єкта господарювання, що, на думку контролера, допоможуть врегулювати проблемні ситуації. Звіт складається з наступних блоків: вступна частина, що містить загальну інформацію про стан наявної заборгованості суб'єкта господарювання, перелік виявлених проблемних ситуацій, інформативний блок, в якому наводиться аналіз і пояснення знайдених проблемних ситуацій та причини, що призвели до їх виникнення. На основі аналітичних даних наводиться оцінка можливого впливу проблемних ситуацій, що виникли з заборгованістю та їх вплив на підприємство, рекомендації стосовно результатів, які були отримані та узагальнені після проведення контролю заборгованості суб'єкта господарювання та пропозиції стосовно шляхів вирішення проблемних ситуацій. Результатом та узагальненням проведеного контролю є наступні пропозиції:

1. Обов'язки з контролю заборгованості повинні бути покладені на внутрішнього контролера, який не є зацікавленим у позитивному чи негативному результаті перевірки. Такий підхід гарантує точне та незалежне проведення контролю.

2. Реалізація першого кроку рекомендацій дозволяє перенести виконання обов'язків по контролю заборгованості з інших працівників та дає їм можливість приділити більше уваги іншим обов'язкам. Це допоможе оптимізувати процес роботи з первинною документацією та зменшити ймовірність блокування сплат з боку контрагентів.

3. Більша комунікація з контрагентами дозволить виявити слабкі моменти у співпраці, доопрацювати договори та мінімізувати можливі ситуації, що призведуть до непогашення заборгованості.

Висновки

У ВКР зроблено теоретичні та науково-практичні узагальнення, запропоновано удосконалення методики та організації контролю заборгованості ТОВ «Еріка». Результати мають теоретичний та прикладний характер, що надає можливість їх впровадження у фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання. На основі проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Законодавча та наукова база, яка підкріплює процес контролю заборгованості суб'єкта господарювання в Україні є ваговою та детально розробленою, що дозволяє проводити контроль повністю опираючись на законодавство та використовуючи попередні наукові нароби, що були досліджені та розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Початковий аналіз можливо провести використовуючи горизонтальний та вертикальний методи аналізу звітної документації. При проведенні аналізу даних дебіторської та кредиторської заборгованості, існує необхідність до вивчення причин, які призводять до виникнення кожного з видів заборгованості, виходячи з конкретної ситуації, що відбулась у виробничому процесі на підприємстві. Ретельний та детальний контроль заборгованості є запорукою позитивної фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, його фінансової стійкості та можливості до подальшого ведення своєї діяльності.

2. Добре налагоджена система внутрішнього контролю заборгованості, яка включає в себе такі елементи, як: наявність працівників, що мають відповідну кваліфікацію та є компетентними. Мають чітко визначені посадовою інструкцією права та обов'язки, розподіл обов'язків між співробітниками суб'єкта господарювання, під час господарських операцій проводяться необхідні процедури для їх правильного відображення, здійснюється фізичний контроль за активами та документацією, що є наявними на підприємстві, документація суб'єкта господарювання складається своєчасно, чітко та організовано сформована система контролю

заборгованостей. Вагомим фактором, що призведе до удосконалення системи внутрішнього контролю є впровадження до штату працівників спеціаліста з внутрішнього контролю заборгованості, що дозволить перерозподілити обов'язки робітників та зменшити навантаження на них. Такий крок дозволить покращити процес роботи в цілому та процес виконання своїх обов'язків працівниками.

3. На основі проведеного аналізу та контролю дебіторської та кредиторської заборгованості сформовані наступні пропозиції:

3.1. Обов'язки з контролю заборгованості повинні бути покладені на внутрішнього контролера, який не є зацікавленим у позитивному чи негативному результаті перевірки. Такий підхід гарантує точне та незалежне проведення контролю.

3.2. Реалізація першого кроку рекомендацій дозволяє перенести виконання обов'язків по контролю заборгованості з інших працівників та дає їм можливість приділити більше уваги іншим обов'язкам. Це допоможе оптимізувати процес роботи з первинною документацією та зменшити ймовірність блокування сплат з боку контрагентів.

3.3. Більша комунікація з контрагентами дозволить виявити слабкі моменти у співпраці, доопрацювати договори та мінімізувати можливі ситуації, що призведуть до непогашення заборгованості.

Впровадження та реалізація запропонованих рішень допоможе зробити діяльність ТОВ «Еріка» ефективнішою, отримати значний соціальний та економічний ефекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Бюджетний кодекс України за станом на 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – К.: Парлам. вид-во, 2010. – 572 с.
3. Господарський кодекс України: за станом на 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – К.: Парлам. вид-во, 2003. – 144 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212- 20) від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради України. – К.: Парлам. вид-во, 2003. – 123 с.
5. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 01.10.2018 № 2258-VIII.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV.
7. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII.
8. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87.
9. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 № 137.
10. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 №242.
11. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 № 246.

12. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 8.10.1999 № 237.
13. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 №20.
14. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318.
15. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 17 «Податок на прибуток»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 № 353.
16. Актуальні питання управління дебіторською заборгованістю: Зб. наук. пр. – К.: ВНАУ, 2012. – 129 с.
17. Білуха М.Т., Мікітенко Т.В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит : Навч. посіб. – К.: Українська академія оригінальних ідей, 2005. – 888 с.
18. Бондар М.І., Верига Ю.А., Орищенко М.М., Прохар Н.В., Лежненко Л.І. Звітність підприємства: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – 570 с.
19. Булкот Г.В. Особливості аудиту витрат діяльності на підприємствах, установах, організаціях України: монографія / Г.В. Булкот – К.: Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, 2018. – 202 с.
20. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / 8-ме вид., перероб. і доп. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.
21. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія: Навч. посіб. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 512 с.
22. Верига Ю.А. Облікова політика підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2015. – 315 с.

23. Герман Я.Ю. Облік дебіторської заборгованості: вітчизняний і зарубіжний досвід / Я. Ю. Герман – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – 285 с.
24. Гудзь Н. В., Денчук П.Н., Романів Р.В. Бухгалтерський облік: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2016. – 424 с.
25. Гура Н.О. Облік видів економічної діяльності: Підручник. – К.: ЦУЛ, 2010. – 320 с.
26. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2013. – 349 с.
27. Кім Ю.Г. Бухгалтерський та податковий облік: первинні документи та порядок їх заповнення / Ю.Г. Кім – К.: ЦУЛ, 2014. – 600 с.
28. Мних В.С. Державний фінансовий аудит: методологія і організація: монографія / Є.В. Мних, М.О. Никонович, Н.С. Барабаш. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 319 с.
29. Мних Є.В., Барабаш Н.С. Фінансовий аналіз : Підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 536 с.
30. Мних Є.В. Фінансовий аудит: інформаційно-аналітичне забезпечення: монографія / Є.В. Мних, С.В. Бардаш, К.О. Назарова, О.Л. Шерстюк, В.П. Белякова, В.П. Міняйло. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 416 с.
31. Назарова К.О. Аудит: еволюція, потенціал, ефективність: монографія / К.О. Назарова – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 464 с.
32. Назарова К.О., Кумченко Т.А. Аналіз діяльності бюджетних установ: Навч. Посібн. / За заг. ред. Г.О. Кравченко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2006 – 209 с.
33. Никонович М.О., Редько К.О. Аудит: Підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 748 с.
34. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / М. Р. Лучко, І. Д. Бенько. – Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. – 360 с.

35. Садовська І.Б., Божидарнік Т. В., Нагірська К. Є. Бухгалтерський облік : Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2013. – 688 с.
36. Серпенінова Ю.С., Гольцова С.М., Макаренко І.О. Бухгалтерський облік: загальна теорія: Навч. посіб. – Суми: Університетська книга, 2015. – 336 с.
37. Смоляр Л.Г., Овчарик Р.Ю., Кам'янська О.В. Облік і аудит: Навч. посіб. – К.: Ліра-К, 2013. – 616 с.
38. Стельмах В. С. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: монографія. / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – Суми: Університетська книга, 2014. – 432 с.
39. Шара Є. Ю., Соколовська І.Є. Фінансовий облік І: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2016. – 336 с.
40. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2015. – 572 с.
41. Гнатенко Є.П., Волошина В.В. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства / Є.П. Гнатенко, В.В. Волошина // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки. – 2015. – №1(4). – С. 38-40.
42. Домбровська Н.Р. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості в умовах застосування комп'ютерних технологій / Н.Р. Домбровська // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 15-18.
43. Ізмайлова Н.В. Стан та тенденції дебіторської та кредиторської заборгованості: макроекономічний аспект / Н.В. Ізмайлова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №4. – С. 12-14.
44. Костюнік О.В, Махницька О.В. Удосконалення обліку кредиторської заборгованості та методи управління нею / О.В. Костюнік, О.В. Махницька // Агросвіт. – 2015. – №8. – С. 62-64.

45. Попович О. В. Аналіз поточної кредиторської заборгованості на ПАТ «Спец-авіа» за 2014-2016 роки [Текст] / О. В. Попович, К. В. Соловей // Молодий вчений. — 2018. — №3.
46. Скорба О.А. Регулювання обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці / О.А. Скорба // Економіст. — 2009. — №11. — С. 50-52.
47. Автоматизація управління підприємством: основні принципи, функції та підходи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pprbsu/2011_31/11_31_34.pdf
48. Вірстюк Н.В. «Удосконалення системи обліку та управління дебіторської заборгованості на сучасному етапі» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_NMN_2011/Economics/7_86543.doc.htm
49. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/286/353>
50. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» від 01.01.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_015
51. Напрямки мінімізації дебіторської та кредиторської заборгованості в структурі балансу підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/author/hanna-huliuk/>.
52. Порівняльний аспект обліку заборгованості підприємства за П(с)БО та МСФЗ (IAS) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2012_3/56.pdf.
53. Списання кредиторської заборгованості та податковий кредит [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://buhgalter911.com/news/news-1027136.html>.

54. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm

55. БУХГАЛТЕР & ЗАКОН, 2017, 05, №22-23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ010093

ДОДАТКИ